

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra humanitních věd

Diplomová práce

Čím se liší venkovská rodina od městské?

Bc. Alice Janatová

© ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Provozně ekonomická fakulta

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Bc. Alice Janatová

Veřejná správa a regionální rozvoj

Název práce

Čím se liší venkovská rodina od městské?

Název anglicky

The Difference between a Village Family and a City Family

Cíle práce

Hlavním cílem diplomové práce je nalezení a popsání zásadních rozdílů mezi kvalitou života venkovské a městské rodiny žijící na území České republiky. Dílčími cíli jsou otázky zabývající se popsáním odlišností v oblasti výchovy dětí, životního stylu a také postoji k významu a roli rodiny v současné společnosti.

Metodika

Metodou práce je srovnávání kvality života městských a venkovských rodin. Rozdíly těchto dvou skupin bude v práci zkoumáno prostřednictvím techniky dotazníkového šetření, pro které bude výzkumný soubor vybrán záměrně. Dotazník bude představen v příloze diplomové práce.

Harmonogram práce:

Březen 2017 – specifikace metodiky, stručný obsah teoretické části práce

Srpen 2017 – zpracování teoretické části DP (úvod, popis metodiky, literární rešerše, harmonogram terénního šetření)

Říjen 2017 – vlastní terénní šetření

Prosinec 2017 – zpracování a odevzdání empirické části v první verzi

Březen 2018 – odevzdání kompletní DP se zpracovanými připomínkami

Doporučený rozsah práce

60 – 80 stran

Klíčová slova

Rodina, venkov, město, rozdíly, srovnávání, dotazník, výchova dětí, životní styl, volný čas

Doporučené zdroje informací

MAŘÍKOVÁ, H. ČERMÁKOVÁ, M. Proměny současné české rodiny : (Rodina – gender – stratifikace). Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. ISBN 80-85850-93-1.

MATOUŠEK, O. Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. ISBN 80-86429-19-9.

MOŽNÝ, I. *Česká společnost : nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-624-1.

MOŽNÝ, I. JIRÁNEK, V. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-86429-87-8.

MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-75-3.

Předběžný termín obhajoby

2017/18 LS – PEF

Vedoucí práce

prof. PhDr. Ing. Věra Majerová, CSc.

Garantující pracoviště

Katedra humanitních věd

Elektronicky schváleno dne 16. 3. 2018

prof. PhDr. Michal Lošťák, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 19. 3. 2018

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 19. 03. 2018

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Čím se liší venkovská rodina od městské?" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucí diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu použitých zdrojů na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 30. března 2018

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala paní prof. Ing. PhDr. Věře Majerové, CSc. za její cenné rady a připomínky během psaní mé diplomové práce.

Čím se liší venkovská rodina od městské?

Souhrn

Hlavním cílem celé práce je nalezení a popsání zásadních rozdílů mezi kvalitou života venkovské a městské rodiny. Dílčími cíli jsou otázky zabývající se popsáním rozdílů mezi rodinou městskou a venkovskou v oblasti výchovy dětí, životního stylu a také postoji k významu a roli rodiny v současné společnosti. Data k výzkumu budou shromažďována pomocí dotazníkového šetření, které bude představeno v práci.

Klíčová slova:

město, městská rodina, rodina, sociologie, venkovská rodina, vesnice, volný čas

The Difference between a Village Family and a City Family

Summary

The main aim of my thesis is to find and describe the essential differences between the quality of life of country and city families. Furthermore, the thesis includes questions dealing with the description of the differences in the field of child education, lifestyle and, last but not least, the attitude towards the importance and role of a family in present society. All data for the research will be collected via a questionnaire survey, and presented and analysed later in the thesis.

Keywords:

city, city families, family, leisure time, lifestyle, sociology, rural families, urban families, village

Obsah

ÚVOD	9
Cíl práce a metodika	11
Cíl práce	11
Metodika	11
I. TEORETICKÁ ČÁST	12
1 CHARAKTERISTIKA SOUDOBÉ RODINY	12
1.1 Definice a funkce rodiny	12
1.2 Základní znaky moderní rodiny	14
1.3 Rodina a společnost.....	19
1.3.1 Venkovská a městská rodina ve společnosti.....	21
2 SOCIOLOGIE RODINY	24
2.1 Teorie rodiny	25
2.2 Rodiče a prarodiče.....	27
2.3 Děti v rodině.....	34
3 KVALITA ŽIVOTA RODINY	38
3.1 Práce a materiální zázemí.....	38
3.2 Vztahy uvnitř i vně rodiny	41
3.3 Životní styl rodiny.....	48
II. PRAKTICKÁ ČÁST	52
4 METODOLOGIE VÝZKUMU	52
4.1 Cíl výzkumu	52
4.2 Výzkumné otázky a výzkumné předpoklady	52
4.3 Výzkumné metody a techniky.....	53
4.4 Výzkumný soubor	53
4.5 Ověření výzkumných předpokladů	55
5 VYHODNOCENÍ A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ	57
ZÁVĚR	68
SEZNAM LITERATURY	70
PŘÍLOHY	76

ÚVOD

Rodinu lze považovat za základní společenskou jednotku a také za velmi důležitou sociální skupinu, ve které jedinec žije. Rodina vytváří každému jedinci zázemí, uspokojuje jeho základní potřeby a zajišťuje mu jisté zkušenosti, které by jinde jen těžko získával. Takové možnosti nabízí člověku rodina funkční. Jedná-li se o rodinu dysfunkční v kterémkoliv možném ohledu, dochází k neuspokojení některých potřeb jedince a rodina se pro něj stává zdrojem zátěže. Protože je rodina důležitá od samého počátku, kdy ji jedinec začíná vnímat, rozhodla jsem se, že se jí budu z určitého pohledu věnovat ve své diplomové práci.

Práce se snaží charakterizovat současnou českou rodinu a popsat, v jakých attributech se liší venkovská a městská rodina. Oblastí, ze kterých lze na rozdíly mezi těmito dvěma subjekty nahlížet je široké spektrum. V této práci se zaměřím na témata, která se budou věnovat např. trávení volného času nebo výchově dětí v rodinách městských a venkovských.

Práce je rozdělena na dvě hlavní části: teoretickou a praktickou část. Teoretická část se následně rozděluje na tři kapitoly. První kapitola bude zaměřena na charakteristiku soudobé rodiny, přičemž bude popsána definice a funkce rodiny, dále základní znaky moderní rodiny a obecně rodina a společnost. Druhou kapitolu tvoří sociologie rodiny, pro kterou budou stěžejní literaturou knihy od českého sociologa Iva Možného. Třetí, neméně významnou kapitolou bude problematika kvality života české rodiny.

Na základě zvolené oblasti problematiky byly v práci stanoveny tři výzkumné otázky, které se k těmto oblastem vztahují. První výzkumnou otázkou je zjištění, jak hodnotí zástupci venkovských a městských rodin dnešní rodinu. Druhá výzkumná otázka se zabývá přístupem venkovských a městských zástupců k výchově dětí. Poslední, tedy třetí výzkumná otázka se zaměřuje na to, jak tráví venkovské a městské rodiny svůj volný čas.

V souvislosti s třemi výzkumnými otázkami jsou spojeny také výzkumné předpoklady, které se budu snažit v průběhu práce, konkrétně v praktické části práce, ověřovat. V závěru práce se pokusím zhodnotit, zda byly mnou stanovené výzkumné předpoklady potvrzeny, či nikoliv.

Cílem výzkumu je ověřit výzkumné předpoklady a zodpovědět tak odpovědi na otázky, zda se liší venkovská a městská rodina v oblasti výchovy dětí či trávení volného času.

Potřebná data k výzkumnému šetření budou získána prostřednictvím standardizovaného dotazníku, který sestavím a následně vyhodnotím. Dotazník bude rozdán záměrně vybranému výzkumnému souboru, který bude tvořit stejné množství respondentů z venkova i města. Respondenti obou skupin budou občané žijící v Královéhradeckém kraji, konkrétně v obci Třebihošť a v městě Dvůr Králové nad Labem. Dotazník bude přiložen jako příloha v diplomové práci.

Cíl práce a metodika

Cílem této práce je co nejdůležitěji charakterizovat soudobou českou rodinu. V práci budou zpracovány a popsány atributy, v nichž se liší rodina žijící na venkově a ve městě.

Cíl práce

Hlavním cílem celé práce je nalezení a popsání zásadních rozdílů mezi kvalitou života venkovské a městské rodiny žijící na území České republiky, a to konkrétně ve dvou oblastech. První oblastí je obec Třebihošť, což je rozlohou i počtem obyvatel malá vesnice v Podkrkonoší a druhou zkoumanou oblastí je město Dvůr Králové nad Labem, obě ležící v Královéhradeckém kraji. Cílem práce je zjistit a popsat, v čem se liší venkovská a městská rodina. Dílčími cíli je nalézt otázky zabývající se popsáním rozdílů v oblasti výchovy dětí, životního stylu a také postoji k významu a roli rodiny v současné společnosti.

Metodika

Praktická část práce bude cílena na zásadní rozdíly mezi rodinou žijící na venkově a ve městě. V práci bude použita metoda srovnání, která se bude soustředit na městskou a venkovskou rodinu. Pro výzkumnou část práce bude užita technika dotazníkového šetření, kdy bude záměrným způsobem vybrán výzkumný soubor, který se písemně vyjádří k několika zadaným otázkám, jež se budou snažit prokázat existující rozdíly způsobu života městské a venkovské rodiny. Všechna data z dotazníkového šetření budou následně zpracována do tabulek a interpretována v praktické části práce.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 CHARAKTERISTIKA SOUDOBÉ RODINY

Tvrzení, že rodina je základem státu, patrně stále platí, ovšem pozice rodiny ve společnosti je značně oslabena. V České republice klesá podobně jako v jiných moderních zemích porodnost, narůstá počet nesezdaných soužití, oslabena je i hospodářská funkce rodiny. Charakteristika dnešní rodiny je tak značně odlišná od charakteristiky rodiny žijící například na konci 19. století, kdy byl rozvod takřka nemyslitelný.

První kapitola práce podává stručný pohled na současnou českou rodinu. V úvodu je podáno vymezení rodiny a jejích funkcí. Dále jsou popsány hlavní znaky rodiny, tedy rodiny současné, a v závěru kapitoly je věnována pozornost postavení rodiny ve společnosti. Tato kapitola slouží jako úvod do zkoumané problematiky současné rodiny, v dalších kapitolách se detailněji zabýváme rozdíly, které existují mezi rodinami městskými a venkovskými.

1.1 Definice a funkce rodiny

Rodina je podle Reichela nejčastěji chápána jako „*nejpůvodnější, nejpřirozenější a nejdůležitější lidská skupina a instituce, jako ekonomická jednotka i jako základní stavební prvek sociálních struktur*“ (Reichel, 2008, s. 177).

U tohoto vymezení se na chvíli zastavím. I když nemáme o době prehistorické příliš mnoho dochovaných artefaktů, předpokládá se, že již pravěký člověk byl bytostí společenskou a jeho život se odehrával z velké části právě v rodinném rámci. McIntoshová popisuje život předchůdce člověka v době železné na britském území a mimo jiné uvádí, že rodinné společenství bylo v té době širší, než jak je tomu dnes, přesto i v té době měla významné postavení rodina nukleární. Nukleární rodina byla tvořená rodiči a dětmi, žila v samostatném obydlí a v blízkém okolí obydlí byla chována domácí zvířata. (McIntoshová, 2009, s. 337)

Rodina jako nejmenší jednotka společnosti zůstala v historickém vývoji zachována, avšak proměňuje se její status. Lze souhlasit s tvrzením, že rodina je nejdůležitější institucí společnosti, avšak zaměřím-li se např. na způsob podpory rodiny v českém prostředí, je otázkou, zdali je skutečně k rodině ze strany státu přistupováno s dostatečným respektem, který z jejího společenského významu vyplývá (více se postavením rodiny ve společnosti zabývám v kapitole 1.3).

Jinou definici rodiny nabízí Matoušek, podle kterého je rodina „*prvním a dosti závazným modelem společnosti, s jakým se dítě setkává. Předurčuje jeho vývoj, jeho vztahy k jiným skupinám lidí. Rodina dítě orientuje na určité hodnoty, vystavuje ho určitým konfliktům, poskytuje mu určitý typ podpory.*“ (Matoušek, 2003, s. 9)

Tato charakteristika rodiny zdůrazňuje zejména její socializační funkci v osobnostním vývoji jedince, zároveň naznačuje, jakým způsobem je rodina ukotvena ve společnosti, jaký význam pro společnost má. Je tedy zřejmé, že na rodinu lze nahlížet z různých hledisek, které vycházejí z jejich ukotvení v konkrétní vědní disciplíně.

V této práci je na rodinu nahlíženo především z hlediska sociologického. Zabývám se tím, jaké je postavení rodiny ve společnosti, jaké aspekty rodiny jsou významné pro kvalitu života jejích členů i rodiny jako celku, přičemž cílem celé práce je poukázat na existující rozdíly v rodinách městských a venkovských. I když je mnohdy za rodinu považováno i např. manželství či partnerství bezdětné, kloním se v práci k vymezení rodiny jako skupiny, v níž je přítomno dítě, neboť např. dle Možného „*rodina se ovšem z lidského páru zakládá až narozením prvního dítěte. Na rozdíl od domácnosti, kterou mohou tvořit a často tvoří jak lidé opačného, tak i stejného pohlaví žijící v páru a jež se zakládá také soužitím jiné, větší skupiny osob, ať už pokrevně spjatých, anebo nikoli, pro rodinu je svazek krve (nebo alespoň adopce pokrevního svazku) definující vlastností. Rodičovství ustavuje rodinu*“ (Možný, 2006, s. 18-19)

Jednu z nejnámějších klasifikací funkcí rodiny nabízí Langmeier a Krejčová, podle kterých plní rodina především funkci reprodukční (rodina je základní jednotkou plození nové generace), funkci hospodářskou (v každé rodině se musí hospodařit, vést domácnost apod. Jak však autoři upozorňují, tato funkce je u rodiny v poslední době značně oslabena a dnešní rodina je tak spíše jednotkou spotřební), emocionální (platí, že by se emocionálního uspokojení mělo dostávat všem členům rodiny) a již zmíněnou funkci socializační, čímž je míněna především socializace dítěte. (Langmeier, Krejčová, 2006, s. 183)

K tomuto výčtu přidává Kraus funkci ochrannou, kterou označuje též za funkci zaopatřovací či pečovatelskou. Rodina by měla zabezpečovat saturaci významných potřeb všech jejích členů. Autor vysvětluje, že tuto funkci v době socialismu do určité míry zajišťoval namísto rodiny stát, avšak po politických změnách v roce 1989 je rodina na této funkci více zainteresována a lze očekávat, že tento trend bude nadále pokračovat. Změny ovšem nastaly i v dalších funkcích rodiny. Co se týče funkce reprodukční, kterou autor nazývá funkcí biologicko-reprodukční, můžeme zejména v posledních letech pozorovat u

českých rodin různorodou charakteristiku rodičů: ne vždy je rodič dítěte rodičem biologickým (rodiče mohou být adoptivní, pěstouni), rodiny zakládají a udržují také homosexuální páry, přibývá počet rodin bezdětných, tedy i tato funkce rodiny je v mnohém oslabena. Hospodářskou funkci označuje autor jako funkci sociálně-ekonomickou a podobně jako Langmeier a Krejčová (2006) soudí, že jen málo rodin je v tomto ohledu plně soběstačných. Socializace dítěte sice stále probíhá primárně v nukleární rodině, nicméně zatímco v minulosti vychovávali děti z velké části jejich prarodiče, kteří s rodiči dítěte sdíleli společnou domácnost či žili v blízkosti nukleární rodiny, dnes je podíl prarodičů na výchově menší, což je dáno i skutečností, že lidé seniorského věku zůstávají po dlouhou dobu fyzicky aktivní a na výchově se tedy podílejí méně. Socializace dítěte však probíhá i ve školních institucích, které nezřídka rodinu velkou měrou v této oblasti zastupují. (Kraus, 2015, s. 40-44)

Z uvedených poznatků vyplývá, že při popisu charakteristiky rodiny je nutné vždy zohledňovat dobu a kulturní rámec, do kterého je rodina zasazena. Jinak by bylo možné popsat rodinu kultur přírodních národů, odlišná charakteristika by byla podána u rodiny středověké či starověké. Tato práce je věnována rodině současné a její základní atributy jsou přiblíženy v následující podkapitole.

1.2 Základní znaky moderní rodiny

Hlubinková taktéž upozorňuje na skutečnost, že se rodina v průběhu historického vývoje proměňuje, přičemž změny rodiny můžeme sledovat i s odstupem několika málo let. Na začátku devadesátých let minulého století se podle autorky česká rodina od té současné v mnohém lišila – rodina je v dnešní době menší, neboť v moderních společnostech, ke kterým patří i společnost česká, se snižuje porodnost, což je dáno nejen určitým egoismem dospělých osob produktivního věku, ale i tím, že výchova dítěte je značně finančně nákladná. Podle autorky se ovšem proměňují i další znaky rodiny: přibývá nesezdaných soužití, zvyšuje se rozvodovost, průměrný věk sňatečnosti, naopak se ale snižuje čas, který jednotliví členové rodiny společně tráví. To, co je dle téhož zdroje z hlediska změn znaků rodiny nejpatrnější, je proměna rolí muže a ženy v rodině. (Hlubinková, 2008, s. 187)

Feministické hnutí na počátku 70. let kladlo velký důraz na nezávislost žen, a to v mnoha směrech. Ženy si přály především větší ekonomickou nezávislost na mužích, což se jim v mnohém také podařilo. Ženy tak dnes bývají zcela běžně zaměstnány, díky

vykovávání práce mají vlastní příjem a jsou tedy do určité míry na mužích nezávislé. V minulosti tomu tak nebylo, role ženy byla spojena především s výchovou dětí a péčí o rodinu, zajišťováním chodu domácnosti. I v tomto ohledu se však postavení mužů a žen změnilo. Feministické hnutí zdůrazňovalo, že práce v domácnosti je pro společnost důležitá stejně jako práce muže v zaměstnání, není však stejně hodnocena finančně, ani společensky. Její hodnota je spíše užitková než tržní a v době kapitalismu byla degradována na práci podřadnou (Možný, 2002, s. 150).

Přesto se však podíl mužů na domácích pracích, které jsou považovány za tradičně ženské, výrazněji nenavysuše. Šnýdrová uvádí, že přestože dnešní ženy zaujímají ve společnosti stejně významné místo jako muži, ve skutečnosti je jim přisuzován odlišný sociální status. V pracovní oblasti obsazují ženy především pozice nižších a středních vrstev, zatímco muži se mnohem častěji prosazují do pozic s nejvyšším sociálním statutem. Je to podle autorky dáno zejména odlišnou orientací mužů a žen na kariéru, která zaujímá v hodnotovém žebříčku mužů většinou poměrně vysoké místo, kdežto ženy považují nejčastěji za nejdůležitější hodnotu rodinu, což obnáší péči o děti (ale i muže) a domácnost. (Šnýdrová, 2006, s. 37)

Za pozornost stojí, že tento přístup se příliš neměnil ani u dnešních mladých mužů a žen. Z výzkumu realizovaného manželskými poradci pod záštitou Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně vyplynulo, že mají oslovení vysokoškoláci odlišný pohled na soužití před založením rodiny, tedy početím dítěte, a na společné soužití po narození dítěte či po vstupu do manželství. Více než polovina dotázaných vysokoškolských studentů preferovala společné rozhodování o všem (péče o děti, stejný podíl na finančním hospodaření, rovnoprávná realizace v oblasti pracovní i volnočasových aktivit), avšak po dotazu, jak by to mělo být poté, co s partnerem či partnerkou vstoupí do manželství, většina respondentů uváděla, že domácí práce by měla obstarávat především žena, naopak údržbu domácnosti by měl zajišťovat muž – domácí práce jsou tak stále v pojetí těchto respondentů děleny na mužské a ženské, přičemž od žen se očekává větší angažovanost v domácnosti, alespoň z hlediska časové náročnosti dílčích činností. Ženy z výzkumného souboru navíc předpokládaly, že péče o děti a domácnost bude především jejich záležitostí (Farková, 2009, s. 70).

K dalším znakům rodiny patří její velikost. Rodina je z hlediska sociologie považována za skupinu malou. Většinou ji tvoří muž, žena a děti. Je však možné se setkat i s rodinami neúplnými, které vznikají rozvodem či rozchodem rodičů nebo úmrtím jednoho z rodičů, případně se může jednat o svobodnou volbu ženy. Opakem této

nukleární či atomické, elementární rodiny je rodina rozšířená, širší, v níž žijí kromě rodičů i rodiče jednoho či obou rodičů. Tyto rodiny se v dnešní společnosti příliš nevyskytují, přítomny jsou případně rodiny vícegenerační, nejčastěji třígenerační (Reichel, 2008, s. 179).

K dalším podstatným znakům současné české rodiny řadí Šulová očekávání trvalosti vztahu a nízkou stabilitu rodiny. Podle autorky dnes již jedinec nechce riskovat, nechce se obětovat ve prospěch rodiny, chce mít určitý prostor pro své rozhodnutí týkající se partnerského vztahu. Existuje tedy několik alternativ společného soužití - jedná se např. o manželství na zkoušku, partnerství, v němž ovšem mají oba jedinci svoji vlastní domácnost, rodina matky s dítětem, která biologického otce o narození dítěte vůbec neinformuje, dlouholetý, trvalý vztah s dětmi, v němž ovšem partneři nevstoupili do manželství, ale i partnerství, v němž lidé úmyslně nemají děti, zejména z důvodů velké zodpovědnosti, závazku. (Šulová, 2011, s. 106)

Porovnat nesezdaná soužití v České republice oproti minulosti zcela nelze, neboť se změnila metodika: před rokem 2011 byla považována i partnerství nesezdaná za vztah rovnocenný faktickým manželstvím. I přesto však lze některé údaje porovnat. Z této analýzy Českého statistického úřadu tak vyplývá, že neformální svazky osob opačného nebo stejného pohlaví představovaly v roce 2011, kdy se konalo sčítání lidu, 11 % všech domácností tvořených úplnou rodinou. Oproti roku 2001 se jejich počet téměř zdvojnásobil, přičemž vliv změny metodiky byl v tomto případě čtvrtinový. Nejčastěji žijí v nesezdaných soužitích osoby ve věku 25-34 let, s přibývajícím věkem však dochází k poklesu ve prospěch faktických manželství, později však narůstá počet neúplných rodin a domácností jednotlivců. Proměnila se také charakteristika osob, které žijí v nesezdaných soužitích: před rokem 1991 se jednalo zejména o osoby rozvedené, dnes převažují lidé svobodní. V roce 2011 žilo ve 43 % nesezdaných soužitích alespoň jedno závislé dítě, avšak většinou závislé děti žijí v rodinách sezdaných párů. Nesezdané soužití preferují v mladším věku lidé s vyšším vzděláním, ve vyšším věku se však jedná spíše o osoby s nižší úrovní vzdělání. V nesezdaném páru také žijí častěji lidé bez náboženského vyznání. Ze srovnání sezdaných a nesezdaných párů vyplývá, že nesezdané páry žijí častěji v nájemních bytech, a to s velikostí bytu podobné bytům, které obývají rodiny neúplné. Neformálních svazků je více ve větších městech, přičemž rozdíl panuje i v regionech: nejvíce nesezdaných párů žilo v době sčítání lidu na severu a severozápadě České republiky, nejméně v moravských regionech (Habartová, 2016).

Rozvodovost je v České republice jedna z nejvyšších v Evropské unii. Rozvodovost se zvyšuje zejména od 90. let minulého století, což je zapříčeno více faktory, mimo jiné lze uvažovat i o větší liberálnosti soudců. Stabilita svazků je dána i typem soužití. Nejméně stabilními svazky jsou nesezdaná soužití, jako nejstabilnější se jeví přímá manželství bez předchozího života na zkoušku, naopak tato manželství, která byla uzavřena poté, co spolu partneři „na zkoušku“ určitý čas žili, se rozvádí nejčastěji. Stabilita české rodiny je ve srovnání s Evropou nízká. 40 % manželství se rozpadá a Česko se tak řadí k zemím jako je Velká Británie, Švýcarsko, Ukrajina, Rusko či severské země (Šulová, 2011, s. 106).

Podíváme-li se však na data Českého statistického úřadu, u rozvodovosti můžeme sledovat určitý pokles: v roce 1993 bylo v České republice celkem 30 227 rozvedených manželství, vrchol rozvodovosti byl dosažen v roce 2008, kdy bylo rozvedených 31 300 manželství. Od tohoto roku však rozvodovost v České republice klesá. V roce 2013 bylo v České republice 27 895 rozvodů, v roce 2016 bylo rozvodů 24 996. Za pozornost také stojí, že nejvíce se rozvádějí manželství, která trvají 5-9 let – tato manželství představují 22,9 % procent všech rozvedených manželství v roce 2016, na druhém místě se umístila manželství trvající 10-14 let (17,4 %) a na třetím místě manželství trvající pouze 1-4 roky (16 %). Rozvádějí se však i lidé, kteří spolu žijí 30 a více let – v roce 2016 činilo zastoupení těchto manželství u všech rozvedených manželství 8 %, v roce 1993 se však jednalo o pouhé 1,7 % rozvedených manželství (ČSÚ, 2017).

Návrh na rozvod podávají častěji ženy (nejvíce se tato skutečnost týká žen, které mají děti). Obecně se lidé rozvádějí, pakliže je očekávaný užitek z rozvodu než očekávaný užitek z udržení manželství. Na zvyšování rozvodovosti má patrně značný vliv rostoucí participace žen na trhu práce, ovšem některé výzkumy naopak prokázaly, že s rostoucím příjmem žen naopak rozvodovost klesá. (Rogers, 2004, Martin, Parashar, 2006)

V českém prostředí je vyšší riziko rozvodu u mužů se základním vzděláním, u žen nastává situace odlišná, neboť vyšší rozvodovost existuje u žen jak s nižším, tak i s vyšším vzděláním. Rizikové je z hlediska rozvodovosti soužití, v němž má žena vyšší vzdělání než muž. K rozvodovosti ovšem přispívají i opakované sňatky a přítomnost nevlastních dětí v rodině, nízký věk v době sňatku, zkušenost s rozvodem rodičů. Jsou-li v rodině děti, jejich existence v rodině působí jako preventivní faktor rozvodu. Pokud se lidé rozvádějí, jako důvod tohoto aktu uvádějí nejčastěji nesoulad povah a zájmů, subjektivní hledisko či skutečná nebo konkrétní příčina se však u mužů a žen liší. Ženy se nejčastěji rozvádějí kvůli nedostatku komunikace s manželem, nedostatku lásky a sdílených zájmů, ve

prospěch zachování manželství při uspokojení těchto potřeb jsou ochotny tolerovat i domácí násilí nebo nevěru. Mužům nejčastěji vadí obviňování ze strany ženy a nevěra. Muži často nevědí, proč k rozvodu došlo – ženy však pociťují dříve nesoulad v partnerském vztahu a chtějí o něm komunikovat dříve, aby rozvod nenastal. Odlišné jsou i důvody pro setrvání v manželství, byť není vnímáno jako uspokojivé: muži se obávají o ztrátu kontaktu s dětmi, ženy mají strach, jak zvládnou samostatný život z finančního hlediska. Muži jsou také častěji ochotní zůstat v nefunkčním manželství, což patrně i vysvětluje, proč ženy častěji podávají návrh na rozvod. Socioekonomická situace rodina se též promítá do rozvodovosti, resp. potíží panujících ve vztahu: v rodinách s vyšším vzděláním a vyšším ekonomickým postavením se objevuje nejčastěji nesoulad v komunikaci, v rodinách s nižším socioekonomickým statutem je zmiňováno zanedbávání rodiny, špatné zacházení s partnerem, dětmi, finanční problémy. Lidé s vyšším socioekonomickým statutem také mají vyšší očekávání od vztahu, což činí tento vztah křehčí. Nesezdaná soužití se rozpadají dříve než manželství, což pravděpodobně souvisí s tím, že v nich nejsou děti (Vohlídalová, 2010, s. 48-51).

Je jisté, že příčin nestability rodiny je více. K nestabilitě partnerských vztahů bezesporu přispívá i charakteristika dnešní doby, o níž se hovoří jako postmoderní, v níž je kladen důraz na individualitu jednotlivce, zanikají dříve existující jistoty. Katrňák vysvětluje, že dříve bylo ekonomicky výhodné žít v manželství, také společnost nahlížela lépe na jedince žijící ve formálním svazku, manželství nebylo pojímáno jako instituce umožňující uspokojení touhy po intimitě, romantické lásce či uspokojení emocionálním – od manželství není očekáváno určité zajištění, předávání hodnot a tradic společnosti apod. (tj. faktory utvářející obraz rodiny jako instituce), ale spíše vztah. Podle autora „*došlo a dochází k uvolňování vazeb, kterými byli lidé propojeni. S jistou mírou nadsázky můžeme konstatovat, že ženy nyní nepotřebují pro své přežití muže, muži se lehce obejdou od žen, děti nepotřebují své rodiče, rodiče nepotřebují své děti, neboť se o ně postarají instituce sociálního státu.*“ (Katrňák, 2009, s. 21-22).

Znaků moderní rodiny lze bezpochyby uvést velké množství. V závěru této podkapitoly je podán výčet znaků, které vnímá jako významné u současné české rodiny Šulová: kromě již zmíněných změn v očekávání trvalosti vztahu, nízké stability rodiny, a naopak vysoké rozvodovosti autorka uvádí, že dochází k odkladu uzavření prvního manželství do vyššího věku (dnes lidé vstupují do manželství kolem 30. roku věku, na počátku 90. let minulého století se tak dělo po 20. roku věku), podobně je na pozdější dobu odsouváno rodičovství (příčina spočívá mimo jiné i v odlišných hodnotách dnešních lidí

v produktivním věku). Jako problematická se podle autorky jeví zralost osob vstupujících do manželství: zatímco v sexuální oblasti dnes mají lidé více zkušeností získaných před vstupem do manželství, než tomu bylo v minulosti, osobnostní zralost není podle autorky vždy dostatečná: lidé často vstupují do intimních svazků, aniž by uvažovali o tom, zda s danou osobou mohou či chtějí případně vychovávat děti. Proměňuje se i charakter rodin – některé jsou dvoukariérové, tedy péči o děti zajišťuje z velké části jiná osoba než rodiče, podobně mnoho činností, které byly vždy v působnosti rodiny (nejen výchova dětí, ale i zajišťování stravy apod.), jsou předávány na jiné osoby či stát. Členové rodin se taktéž v důsledku uváděných změn méně setkávají, bezprostřední kontakty jsou omezovány. (Šulová, 2011, s. 106-108)

S posledním zmiňovaným aspektem souvisí i způsob trávení rodinného (tj. volného) času, který taktéž dle mého názoru doznal v současné době velkých změn. Této problematice se více věnuji ve třetí kapitole práce. V dalším textu se více zaměřuji na postavení rodiny ve společnosti.

1.3 Rodina a společnost

Podle Hargašové a Nováka „*rodina, jako primární sociální jednotka, je základem fungování společnosti. Plní svoje funkce jak ve vztahu ke svým členům, tak i ke společnosti, ve které všichni žijí. Společnost se podobá včelímu úlu a rodina nebo domácnost je jednou buňkou jeho plástu*“ (Hargašová, Novák, 2007, s. 8)

Toto nahlížení na rodinu a její místo ve společnosti je zcela jistě v mnohém idealistické, týká se spíše toho, jakou funkci by rodina měla zajišťovat. Dnes se však stále častěji lze setkat s rodinami velmi uzavřenými vůči svému okolí, mnohé rodiny neplní své funkce, a také stát, pokud bych zůstala u uvedené metafory, není vždy tou nejlepší včelí královnou, pokud se zaměřím na hlavní roli včelí královny, kterou je zajištění reprodukce včelstva, tedy i zachování rodu.

Sirovátka a Mareš uvádějí, že od roku 1996 jsou díky změně systému státní sociální podpory dávky určené dětem (tj. přídavek na dítě a sociální příplatek) vyhrazeny jen pro nižší příjmové skupiny, pro střední a vyšší příjmové skupiny jsou výrazně omezeny. Cílem tohoto kroku bylo snížení státních výdajů, a to tak, aby nebyla zároveň ohrožena ekonomicky aktivní část populace. Postupně, v návaznosti na vývoj ekonomiky státu, začala reálná výše životního minima zaostávat za výší mezd, čímž se ovšem podle autorů prohloubila materiální deprivace domácností zcela závislých na sociálních dávkách,

celkově také poklesla výše reálné podpory rodinám s dětmi ze strany státu. V kombinaci s nezaměstnaností tak mnohé rodiny s dětmi začaly trpět chudobou. Jak autoři dále uvádějí, v České republice je sice délka mateřské dovolené vyšší, než je běžné např. v zemích Evropské unie (tato délka činí 26 týdnů), nicméně výše podpory v mateřství je naopak nižší, blíží se poskytovaným nemocenským dávkám. V některých zemích (Maďarsko, Polsko, ale i další země EU) navíc bývá běžné, že matky samoživitelky jsou státem více finančně podporovány, tato praxe v České republice není. (Sirovátka a Mareš, 2002, s. 122-124)

V tomto ohledu se některé aspekty podpory rodin s dětmi změnily. Dnes již mohou ženy pobývající s dětmi v domácnosti v rámci rodičovské dovolené pracovat, podporována je zaměstnanost těchto žen (od roku 2020 budou mít všechny mateřské školy povinnost přijmout dvouleté děti, pokud je daná škola pro ně spádová), zůstává však otázkou, zdali je např. tento krok pozitivním faktorem pro kvalitu rodiny, socializaci dítěte, rodinné vztahy apod.

Funkce rodiny, které byly popisovány v podkapitole 1.1, se v mnohém proměnily, a tato skutečnost má vliv i na význam rodiny pro společnost. Možný uvádí, že v dobách, kdy bylo silně vyznáváno křesťanství, měla rodina monopol na legitimní sex, což však v současnosti neplatí. I po ztrátě tohoto monopolu zůstával rodině monopol na reprodukční akt, avšak i tento aspekt rodiny byl značně oslaben: děti se rodí mimo manželský svazek, navíc zplození dítěte již nebývá vždy realizováno přirozenou cestou, při intimním styku muže a ženy, ale stále častěji se odehrává v laboratořích reprodukčních klinik. Podle autora také přispívala tradiční rodina ke stabilitě společnosti tím, že za výběr manželského partnera odpovídali rodiče budoucích zakladatelů rodin – ti většinou zohledňovali při tomto jednání postavení rodiny budoucího partnera či partnerky svého potomka ve společnosti, všímali si i majetku a kulturních zvyklostí rodiny. Dnes však postmoderní doba přináší důraz na individualismus, svobodu volby, a tak i tento faktor přispívající ke stabilitě společnosti vlivem kvality rodiny není již často přítomný. Křesťanství považovalo za nepřipustný rozvod, nicméně dnes se lidé k víře hlásí méně, než tomu bylo v minulosti, a tedy pominula i tato bariéra bránící manželům se rozvést, rozvod navíc již nepředstavuje pro jedince příliš velké společenské stigma. Jak autor dále uvádí, *„to všechno jsou naprosto podstatné změny, hluboce zasahující struktury soudobých společností našeho civilizačního okruhu i individuální životy všech členů.“* (Možný, 2006, s. 20-21)

To, co je podle Šulové pro českou rodinu a její postavení ve společnosti charakteristické, je ztráta role určité mezistruktury mezi jedincem a společností. Společnost

mnohem více pečuje o jednotlivce než o rodiny, resp. je toho schopná, není nutné primárně podporovat rodinu. Společnost se tak zajímá více o jednotlivce, rodina je ztrácena ze zřetele, není státem považována za stavební jednotku, v čemž se patrně i odráží postmodernita dnešní doby – dle autorky se rodina většinou ani necítí ohrožena, žije spíše přítomností než budoucností. (Šulová, 2011, s. 110)

1.3.1 Venkovská a městská rodina ve společnosti

Předtím, než se v práci začnu více zabývat možnými rozdíly mezi venkovskými a městskými rodinami, je vhodné vymezit si některé hlavní pojmy. Co je to tedy venkov a město?

Podle Kováře může být rozlišujícím kritériem způsob zástavby. Ve městech větší podíl zaujímají vícepodlažní budovy, je v nich také větší hustota obyvatel, město zajišťuje ekonomické, sociální a správní funkce (tj. je vybaveno úřady, bývá centrem průmyslové výroby a obchodu apod.). Oproti tomu ve venkovských sídlech (nebo též ve vesnicích) bývá nízkopodlažní rozvolněná zástavba, tedy i nízká hustota obyvatel, je zde také patrná vyšší závislost na zemědělství. Autor ovšem upozorňuje také na rozličnost ve vymezení venkovských sídel – zatímco např. v USA může být vesnicí i rodinná farma, v Rusku je za vesnici považováno sídlo s počtem obyvatel do 12 000. (Kovář, 2014, s. 100)

Wirth (1938) ovšem soudí, že velikost populace či hustota osídlení nejsou klíčovými parametry pro rozlišení obou typů sídel. Město je podle tohoto zdroje vymezeno především způsobem života jeho obyvatel. Vlivem velikosti a hustoty obyvatelstva ve městě vzniká ve městech velmi heterogenní skladba populace, což vede k segmentaci sociálního života, město se tak stává určitou mozaikou jednotlivých, mnohdy i značně odlišných sociálních světů. Tuto rozmanitost u vesnic nenacházíme. (Lupač a Sládek, 2007, s. 182)

Termín vesnice v české platné legislativě nenajdeme. Podle § 3 Zákona č. 128/2000 Sb., o obcích „*Obec, která má alespoň 3000 obyvatel, je městem, pokud tak na návrh obce stanoví předseda Poslanecké sněmovny po vyjádření vlády. Obec je městysem, pokud tak na návrh obce stanoví předseda Poslanecké sněmovny po vyjádření vlády.*“ Dle § 1 Zákona č. 128/2000 Sb., o obcích „*Obec je základním územním samosprávným společenstvím občanů; tvoří územní celek, který je vymezen hranicí území obce.*“

Dalo by se tedy usuzovat, že vesnice je obcí či sídlem s počtem obyvatel menším než 3 000. Podle ČSÚ (2009) jsou ovšem za tzv. venkovský prostor považovány všechny

obce s velikostí do 2 000 obyvatel, a dále obce s velikostí do 3 000 obyvatel, které mají hustotu zalidnění menší než 150 obyvatel/km². (ČSÚ, 2009)

Podle Perlína je venkov prostorem, který zahrnuje krajinu i samotná venkovská sídla, vesnice jsou zastavěná území malých sídel, přičemž pro venkov je podle autora charakteristická menší intenzita sociálně ekonomických kontaktů, menší hustota vazeb mezi jednotlivými subjekty, které se v tomto prostoru pohybují. Autor taktéž pojímá jako hlavní rozlišovací kritérium mezi městem a vesnicí (venkovským sídlem) počet obyvatel a uvádí, že i přes nezakotvenost těchto termínů v legislativě je nejčastěji považována za vesnici obec, která má méně než 2 000 obyvatel. Zároveň lze však dle téhož zdroje dělit venkovská sídla podle různých hledisek, k nimž řadí hledisko urbanistické (nízkopodlažní zástavba s vysokým podílem rodinných domů, málo rozvinutá síť ulic, centrem společenského a kulturního života vesnice je náves), architektonické (venkovské sídlo nevyužívá většinou svého přízemí k obchodní činnosti, bývá doplněno o hospodářské zázemí, většinou k němu přináleží dvůr a zahrada), sociální (oproti městům dochází mezi obyvateli vesnice k častějším a méně formálním sociálním kontaktům), ekonomické (dominantní či rozhodující činností je zemědělství, výroba potravin, významná část ekonomicky aktivních obyvatel dojíždí do zaměstnání, tedy nepracují v daném venkovském sídle), historické (pokud v minulosti získalo sídlo městská práva, je městem, ostatní sídla jsou vesnicemi. Jak autor vysvětluje, městem je tak např. Rabštejn nad Střelou¹, který má jen 26 obyvatel, a v současné době nemá ani status obce), administrativní (stát definuje, jaká obec je či není městem, přičemž přidělení statutu města předsedou Poslanecké sněmovny má podle téhož zdroje pouze prestižní význam, podobně jako je tomu u městysů) a statistické (dle počtu obyvatel). (Perlín, n.d.)

Podobně jako města tedy ani vesnice nejsou pomyslnou heterogenní skupinou. Na základě typologie venkovského prostoru popsali Perlín, Kučerová a Kučera tři hlavní typy venkova. První představuje venkov v zázemí velkých měst, kdy ovšem znaky venkova vlivem propojení obou typů odlišných obcí mizí, druhý typ označili autoři jako nerozvojový venkov (nalezneme jej zejména ve vnitrozemí Čech, jedná se o území na hranicích krajů, která jsou hospodářsky a ekonomicky slabá, je zde špatná občanská vybavenost, vysoká je ovšem sousedská sounáležitost) a třetí typ představuje

¹ Daubner (2008) uvádí, že Rabštejn nad Střelou bývá často označován za nejmenší město České republiky. Městem se Rabštejn nad Střelou stal již v roce 1337, tento titul mu nebyl odejmut, avšak od roku 1980 je pouze místní částí města Manětín. Tímto způsobem podle autora zanikla i řada jiných měst, jako např. Žižkov, Vinohrady či Zbraslav.

tzv. moravský venkov (vesnice mívají poměrně velký počet obyvatel, jsou vybavené plynem i dopravními spoji, rozvojový potenciál je velký). (Perlín, Kučerová, Kučera, 2010, s. 178-181)

Ve shodě s výše uvedenými poznatky uvádí Balík, že s výjimkou některých statutárních měst označení obce jako městyse či město nemá jiný než symbolický význam, neboť rozsah kompetencí obce s 3 000 obyvateli je totožný s kompetencemi např. dvoutisícového městyse či tisícového města (vesnici autor vymezuje jako obec, která není ani městem, ani městysem, ani statutárním městem). Jinak jsou pouze označeny statutární orgány (obecní úřad versus městský úřad). Některá města mohou mít větší pravomoci, což je však dle autora dáno tím, že se jedná např. o obce s rozšířenou působností nebo obce s pověřeným úřadem. (Balík, 2009, s. 20-21)

V práci je užíván zejména termín vesnice. Přikláním se k definici vesnice jako obce s méně než 2000 obyvatel, mimo jiné i proto, že s tímto vymezením pracuje i Český statistický úřad, který je zdrojem dílčích dat o životě rodin ve městě a na venkově.

Charakteristika městských a venkovských rodin je průběžně podávána v této diplomové práci. Na tomto místě jsou pouze zmiňovány některé rozdíly v jevech popsaných v podkapitole 1.2. Podle ČSÚ (2009) od roku 2000 ubývá počet obyvatel v městském prostoru ve prospěch venkova (venkovský prostor dle téhož zdroje představuje 5 734 obcí, což představuje 79 % rozlohy České republiky. Na tomto území žije 30 % obyvatel České republiky, v průměru má venkovská obec 11 km² a žije v ní 550 obyvatel. Oproti městu je hustota zalidnění na venkově devětkrát menší). Venkovské obyvatelstvo je mladší, a to nejen vlivem vyšší porodnosti žen a migračního přírůstku, ale i kvůli vyšší úmrtnosti, jejíž příčinou bývá na venkově nejčastěji onemocnění oběhové soustavy. Na venkově se rodí menší počet dětí mimo manželství, je v něm menší rozvodovost, ale i sňatečnost. Venkov se vyznačuje menším počtem pracovních míst, obyvatelstvo na vesnicích je tedy v porovnání s obyvatelstvem měst méně ekonomicky aktivní, na venkově je vyšší nezaměstnanost, což se týká zejména osob ve věku 50+ a žen. (ČSÚ, 2009)

V souvislosti se stěhováním se obyvatelstva z měst na venkov či do předměstských částí a vesnic přilehlých větším městům tak lze uvažovat o opačném trendu v porovnání s dobou minulou. Dle Ministerstva pro místní rozvoj ČR (2013) vlivem urbanizace, a i určité proměny životního stylu českých rodin, docházelo do poloviny 90. let minulého století k výraznému zvýšení počtu obyvatel žijících ve městě, přičemž patrné to bylo zejména ve městech s počtem obyvatel 10 000 a více. Města tedy rostla co do počtu obyvatel nejen přirozeným procesem, ale i migrací obyvatelstva z venkova a připojováním

původně venkovských obcí, naopak vyliďňována začala být nejmenší sídla. Migračně nejatraktivnější se dle tohoto zdroje stávají menší a střední obce, s počtem obyvatel 500-5 000. Platí však, že jednotlivé kraje se v tomto ohledu liší – např. v Kraji Vysočina, Pardubickém, Jihočeském a Středočeském kraji žije ve venkovských obcích 30-40 % všech obyvatel, v případě Moravskoslezského, Karlovarského, Ústeckého a Libereckého kraje se jedná o pouhých 24 % obyvatel. (Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2009)

Proměňuje se i kulturní život na vesnicích a ve městech, frekvence i formy sociálních interakcí, přičemž rozdíly mezi oběma typy sídel se stírají. Heger uvádí, že tradiční autority vesnice, kterými byli např. kněz, učitel či starosta, jsou již dávno minulostí, podobně ztrácí svůj význam i charakteristická místa obcí, symbolické prostory, jakými jsou náves, kostel, škola nebo úřad. Naopak se ve venkovských obcích zlepšilo podle autora postavení zájmových organizací. Autor dále uvádí, že *„elektronická média umožňují propojit veřejný prostor s intimitou soukromí a domácností. Tím se zmenšují rozdíly mezi venkovem, potažmo vesnicí a městem, či dokonce mezi domovem a cizinou. Společným jmenovatelem obou prostředí se stává komercializace, privatizace a banalizace.“* (Heger, 2012, s. 76).

Dle mého názoru domov jako takový stále zůstává jedinečným fenoménem, neboť jeho význam vychází zejména z emočního prožitku, nikoliv např. z prostorového uspořádání domácnosti či její lokalizace ve městě nebo na venkově. Přesto i v tomto ohledu lze pozorovat změny, zejména v souvislosti se změnou kvality sociálních vztahů, kdy vztah udržovaný na dálku, prostřednictvím moderních komunikačních prostředků (internet, mobilní telefon) je nezřídka hodnocen jako rovnocenný vůči vztahu udržovaného formou setkávání tváří v tvář. Tyto proměny se týkají i rodinného života.

2 SOCIOLOGIE RODINY

Po přiblížení základní charakteristiky rodiny se ve druhé kapitole práce více zabývám sociologií rodiny. V úvodu představuji některé sociologické teorie rodiny, přičemž neopomím ani příspěvek do této oblasti ze strany českých badatelů. Dále se zaměřuji na mezigenerační problematiku, přičemž se zabývám vztahy mezi dětmi a jejich

rodiči, ale i vztahy mezi prarodiči a jejich vnoučaty. Závěr kapitoly je věnován postavení dítěte v dnešní rodině.

2.1 Teorie rodiny

Sociologických teorií bylo vypracováno velké množství a není mým cílem podat jejich úplný přehled. Na tomto místě tedy uvádím pouze některé z nich, přičemž se snažím podat přehled vývoje sociologického přístupu k rodině, ať již se jedná o způsob zkoumání rodiny, nebo i oblasti, na které se dílčí sociologické teorie zaměřovaly.

Francouzský sociolog Émile Durkheim vycházel ve svém zkoumání rodiny především z právních pramenů. Původně byla podle Durkheima rodina založena na příbuzenském vztahu, později se z příbuzenského klanu začala vyčleňovat rodina nukleární. Posilována začala být vlivem společenskohistorického vývoje práva dítěte, mnohdy na úkor role muže v rodině jako autority. Majetek a sociální status začínal pozbývat na významu, důležitý se začal jevit vztah mezi manželskými partnery. Obrat ve zkoumání rodiny vnesl do sociologie Francouz Frédéric Le Play, který nebyl vědcem, ale důlním inženýrem. Zaměřil se na studium dělnických rodin a všiml si především toho, jak hospodaří s penězi. Aby skutečně porozuměl finančnímu hospodaření sledovaných rodin, vstoupil do terénu: po dobu několika týdnů až měsíců žil v daných rodinách jako podnájemník, realizoval techniku zúčastněného pozorování, rozvíjel případové studie. Vytvořil také schéma výzkumného rozhovoru a dotazník pro shromažďování údajů o vzniku rodinného rozpočtu (Možný, 2006, s. 34-37).

V současné době je hojně prosazován ekonomický přístup ke zkoumání rodiny. Loužek vysvětluje, že v rámci tohoto přístupu jsou zkoumány různé jevy existující v rodině či s ní související – jedná se např. o to, zda se lidé při rozhodování o plození dětí rozhodují racionálně, nebo jsou spíše vedeni svými emocemi, pozornost je věnována i poklesu pozornosti v souvislosti s rozvojem ekonomiky apod. Reprodukčním chováním se podle tohoto zdroje zabýval např. G. Becker, který vnímal v kontextu ekonomického chování děti jako spotřební zboží, tj. rodiče si pořizují děti, protože z nich mají určitý užitek. To také vysvětluje, proč do svých dětí rodiče investují – očekávají od nich v dlouhodobém horizontu výnosy (děti jsou v tomto přístupu vnímány nikoliv jako statek spotřební, ale jako statek kapitálový). Další autoři, např. Browning, vysvětlovali, proč klesá porodnost ve společnosti: tím, jak se snižuje příjem domácností, zmenšuje se i poptávka po dětech. Browning také na základě studia vlivu bohatství rodiny na rozhodování o počtu dětí zjistil,

že tato spojitost byla nejpatrnější u vesnických rodin v 19. století. (Loužek, 2010, s. 374-380)

Český zájem o sociologii rodiny byl odstartován T. G. Masarykem, jehož přístup ke studiu rodiny lze označit za psychologizující sociologii. Masaryk se mimo jiné zasazoval o prosazení práva žen na vzdělání a jejich rovnocenné postavení ve společnosti. Další významnou osobou byl E. Chalupný, který se zabýval rozdíly mezi muži a ženami, monogamií apod. Ženy ovšem vnímal jako méněcenné vůči mužům, jako více biologicky založené, což ženám brání usilovněji myslet, tedy i obohatit svět v oblasti vědy či kultury. Tento přístup byl patrně ovlivněn nejen pohlížením na ženy v dané době, ale i skutečností, že byl Chalupný svobodným mládencem (Možný, 2006, s. 42-43).

Hamplová uvádí, že český výzkum sociologie rodiny se na počátku 90. let 20. století orientoval především na problematiku sňatečnosti a plodnosti, neboť právě tyto jevy vyvstaly v téže době v české rodině do popředí. Zkoumána však byla, i když okrajově, historická demografie, která umožnila a umožňuje vysvětlit, jaké bylo postavení rodiny v minulosti a jaké je její postavení dnes, ve srovnání s jinými evropskými státy, např. s ohledem na sňatkové chování. Později se podle autorky začala obracet pozornost badatelů na dílčí aspekty rodiny, jedná se zejména o mezigenerační vztahy a stárnutí, sociálně-ekonomickou diferenciaci rodinných forem, genderovou nerovnost, otázku péče o děti a harmonizaci rodiny v důsledku rozvodů a rození dětí mimo institut manželství. Výrazněji je také sledováno rodinné chování a životní dráhy. (Hamplová, 2014a, s. 18)

Výše zmíněné teorie jsou teoriemi sociologickými. Rodinou se však zabývají i jiné vědní obory a v tomto ohledu považujeme za významnou nově prosazovanou teorii rodinné odolnosti, která je zkoumána v rámci psychologie. Paulík vysvětluje, že se v rámci tohoto přístupu vědci zaměřují na zkoumání faktorů vedoucích k odolnosti rodiny vůči zátěži, což má následně dopad na soudržnost rodiny, plnění jejích funkcí, ale i některé další aspekty vztahující se k fungování rodiny a jejím významu pro jedince i společnost. V rámci tohoto přístupu jsou podle autora studovány zejména čtyři oblasti, a to interpersonální vztah, spiritualita a well-being, životní prostředí a vztahy k okolí, struktura rodiny a její funkce. Dle téhož zdroje tato teorie přibližuje, jak rodina reaguje na zátěž, jaké faktory a okolnosti ve vnějších okolích vedou ke krizi rodiny, a jaká změna následně v chování členů rodiny či celkově v rodině musí nastat, aby krize byla překonána. (Paulík, 2010, s. 134)

2.2 Rodiče a prarodiče

V současné společnosti se proměňují mezigenerační vztahy. Prarodiče mnohem méně často zastávají roli těch, kdo učí svá vnoučata, sami se naopak stávají učícími se. Mění se i život dnešních seniorů, kteří pracují i ve vyšším věku, studují, např. na univerzitách třetího věku, cestují apod. Prarodiče v předdůchodovém věku jsou většinou pro mladé rodiny nedostupní, což vytváří mezigenerační konflikty. Obtížná je i komunikace starší a mladší generace, což je dáno proměnlivostí způsobu života. Senioři získali odlišný typ vzdělání, mají jiné životní zkušenosti, většinou se příliš neorientují v moderních technologiích, ubývá tedy společných témat mezi generacemi. Mladší generace navíc nepřikládá zkušenosti jedince takovou váhu, jako informacím či vzdělání. Konflikty, které mezi generacemi panují, se nejčastěji týkají neschopnosti nebo neochoty příslušníků těchto generací vzdát se některých svých kompetencí, rodiče v nukleární rodině také někdy vykazují tendenci fixovat se na své děti, mezi generacemi vzniká mocenský boj. Běžné jsou i dysfunkční vztahy mezi generacemi z důvodu netolerance rodičů partnera – tím, že nukleární rodina většinou není na rodičích manželů závislá (to se týká ovšem většinou ekonomické nezávislosti, nikoliv nezávislosti v souvislosti s péčí o děti), není nutné snažit se udržovat tyto vztahy harmonické. Zde je také patrný vliv selhávání rodiny ve výchovné funkci, která zapříčiňuje vznik dysfunkčních vztahů mezi rodiči a dětmi. Společnost se také vyznačuje ageismem, tj. negativním postojem vůči seniorů, jako jedna z příčin ageismu bývá označována věková segregace: pokud mladí lidé nemají častější kontakt se zástupci starších generací, mívají tendenci spojovat začátek stáří s vyšším věkem, více stáří rozumí. Není již ani pro mladé rodiny atraktivní bydlet se svými rodiči, či se starat o nesoběstačné seniory. Každá generace si tak zachovává své teritorium, většinou však nemizí citová vazba. Často také obě generace bydlí blízko sebe, je tedy i možný fyzický kontakt např. mezi prarodiči a vnoučaty. Podobně jako se však mladí lidé nechtějí vzdát své autonomie, ani senioři nechtějí být závislí na svých dětech a oddalují případnou větší angažovanost svých dětí při výpomoci v domácnosti apod. (Kraus, 2015, s. 35-37).

Klevetová se domnívá, že na separaci nové generace od generace svých rodičů lze nahlížet i jako na přirozený proces biologického chování, které určitým způsobem napodobuje živočišné instinkty – např. opuštění smečkou jedince, který je pro tuto smečku méně přínosný (např. kvůli zhoršené kvalitě zdraví apod.). Z psychologického hlediska však dle téhož zdroje může jít o vyjádření potřeby seberealizace mladých lidí. Generační

soužití však má velký význam pro socializaci jedince, navíc úcta ke starším lidem v minulosti bývala velmi významnou hodnotou. (Klvetová, 2017, s. 92)

Mezigenerační soužití vždy bylo doménou spíše venkova, prarodiče opouštěli své domovy, do nichž se stěhovali mladí, prarodiče žili na tzv. výminku. I dnes je mezigenerační soužití více zastoupeno na venkově, což je dáno prostorovými možnostmi, resp. způsobem bydlení venkovských a městských rodin – zejména v době komunismu byly stavěny panelové domy, do nichž se stěhovaly mladé rodiny – místo pro prarodiče v malých bytech již pochopitelně nebylo. V současné době ovšem lze sledovat trend podpory mezigeneračního soužití, kdy i v zákoně je zakotvena možnost darování domu rodině svého dítěte, se současným zřízením věčného břemena, které zajistí seniorům právo na dožití (Šrámková, 2009).

Zabývá-li se mezigeneračním soužitím, je vhodné přiblížit, jaký je přínos setkávání různých generací pro jejich zástupce. Šimková - Koutová (2017) se domnívá, že pro vnoučata je významná již ta skutečnost, že se prarodiče v jejich životě ocitají, že jsou součástí jejich rodiny. Děti mnohdy získávají obraz o vnějším světě z médií, přičemž ne vždy bývá tento obraz realistický – ani média nejsou oproštěna např. od ageismu. Dítě, které je v častém kontaktu se svými prarodiči, získává vlastní zkušenost týkající se toho, co je to stáří a stárnutí. Děti se také učí rozumět tomu, že různí lidé mají různé potřeby, názory, různě se chovají, učí se respektu a úctě k druhému. Děti kontakt s prarodiči většinou vítají, neboť ti se chovají odlišně než vlastní rodiče, což je dáno tím, že prarodiče mají menší zodpovědnost vůči vnoučatům, což vede k odlišné kvalitě vztahu: dle autorky představuje pro obě strany vzájemný kontakt určité oživení, pobavení. Také prarodiče se od svých vnoučat mnohemu učí – dozvídají se o tom, jaký je život dnešních mladých lidí, mohou se učit zacházet s novými technologiemi apod. Skutečností však zůstává, že tento kontakt není vždy dětem či prarodičům přístupný. V dnešní době tak skutečné prarodiče mohou zastoupit dobrovolníci: většinou se jedná o osoby starší padesáti let, které pracují, resp. působí jako dobrovolníci v rámci různých neziskových organizací, vstupují do života zcela cizích rodin, v nichž zastávají roli chybějícího prarodiče. Často je mezi dítětem a tímto dobrovolníkem navázán pevný, citový vztah, dobrovolník navíc může rodině vypomáhat v oblasti hlídání či vzdělávání dětí. (Šimková – Koutová, 2017)

Udržování kontaktu s prarodiči však má význam i pro celou rodinu. Matoušek uvádí, že udržováním vzájemných vztahů mezi generacemi je též v rodině zachována tradice, tj. z generace na generaci jsou předávány určité hodnoty, názory, ale i zkušenosti, příběhy, které se staly rodinným předkům. (Matoušek, 2003, s. 64)

Dle mého názoru je však v souvislosti s uchováváním rodinné historie, předávané např. ústním vyprávěním, jako tomu bylo i v minulosti před vznikem moderních technologií a médií, vytvářena a posilována identita rodiny, jedinec je v ní více zakotven, hovoří se o „kořenech“ které člověk v rodině má. Způsob, jakým je v rodině tato tradice i historie udržována, má také dle mého názoru vliv na to, jaká následně rodina je – zdali je psychologicky a duchovně bohatá, zda se orientuje budoucnost či spíše minulost. Rodinné kořeny lze vnímat jako pojítka jedince s rodinnou historií. Jsou-li tyto kořeny v zemi hluboce a pevně zakotveny, je pevný a odolný i samotný strom (rodina), který mohutní a košatí (nová generace vyrůstající v rodině). Důraz na širší rodinu, mezigenerační učení a transgenerační tradice může také posilovat identitu národní. Podle Matouška dochází také k posilování stability rodiny a její odolnosti vůči vnitřním a vnějším stresům. (Matoušek, 2003, s. 63)

V souvislosti s mezigenerační problematikou se hovoří též o mezigenerační solidaritě. Termín pochází z latinského výrazu *solidus*, který lze přeložit jako solidní nebo celistvý. Koncept solidarity byl vždy uplatňován jako veřejně sdílená hodnota. Durkheim rozlišil dvě formy solidarity: původní, existující zcela přirozeně v lidském společenství, označil za solidaritu mechanickou – vyvěrá z blízkosti lidí žijících na určitém teritoriu, kteří sdíleli radosti i starosti běžného dne, vzájemně si pomáhali. V 19. století však vlivem průmyslové revoluce byla změněna dělba práce i způsob žití, což se promítlo i do oblasti mezilidské pomoci: tím, že mnozí lidé začali být ohrožováni chudobou, bylo nutné těmto skupinám osob ve větší míře pomáhat, přičemž tuto roli začal zaujímat stát a jeho jednotlivé instituce – začala vznikat sociální a zdravotní pojištění, byl kladen důraz na ochranu obyvatelstva před chudobou či ztrátou zaměstnání, a to v souvislosti s narůstajícím blahobytem ve společnosti (Haškovcová, 2014, s. 32).

Z mezinárodního výzkumu SHARE, do kterého se připojila v roce 2006-2007 již podruhé i Česká republika (počet respondentů činil 1 794), vyplynulo, že české rodiny jsou nejčastěji třígenerační a rodiče již dospělých dětí většinou žijí rodinám těchto dětí nablízku, nebo je alespoň realizován telefonický kontakt, což se týkalo 61 % respondentů. Vzájemná výpomoc probíhá ve dvou rovinách, a to jako pomoc praktická a finanční. Co se týče praktické pomoci, výzkumem bylo zjištěno, že rodiče svým dospělým dětem pomáhají přibližně stejnou měrou, jakou se jim dostává pomoci i ze strany dětí, přičemž pomoc rodičům je realizována jak ze strany vlastních dětí, tak i jejich partnerů. Pomoc obnášela péči o domácnost (73 %), ale i pomoc při kontaktu s úřady (20 %), 7 % rodičů se ze strany jejich dospělých dětí nebo jejich partnerů dostávalo i v oblasti sebeobsluhy a hygieny.

Prarodiče se častěji starají o svá vnoučata než o vlastní rodiče. Praktická pomoc převažuje v rodinách nad pomocí finanční, pokud je pomoc finanční realizována, většinou se jedná o výpomoc rodičů svým již dospělým dětem, majícím vlastní rodiny. Ve srovnání s jinými evropskými státy dochází častěji k pomoci rodičům jejich dospělými dětmi (hovoří se o tzv. modelu vzestupného familialismu). Za překvapující lze považovat i zjištění, že čeští rodiče vyššího věku hlídají svým dospělým dětem jejich potomky mnohem méně, než je tomu běžné v jiných evropských rodinách (Havlíková, 2014, s. 107-109).

Pokud se u těchto výsledků na chvíli zastavíme, za zajímavé lze považovat zjištění, že starší lidé upřednostňují péči o vnoučata před péčí o vlastní rodiče. Důvodů, proč tomu tak je, může být více. Z výsledků analýzy Hamplové, která podrobila data výzkumu SHARE dalšímu zkoumání, vyplynulo, že příčinou je nedostatek zařízení péče o malé děti, což klade na prarodiče zvýšené nároky v oblasti mezigenerační solidarity – bez pomoci prarodičů se rodiny velmi často neobejdou. Autorka také vysvětluje, proč čeští prarodiče hlídají svá vnoučata méně, než je tomu v některých jiných zemích, jako je např. v severských státech. Příčina spočívá v nízké zaměstnanosti žen s malými dětmi, není tedy nutné, aby matky byly v péči o děti zastupovány svými rodiči nebo rodiči partnera. (Hamplová, 2014b, s. 36)

Co se týče kvality a způsobu života seniorů, podle Saka a Sakové můžeme pozorovat rozdíly v tom, jak se venkovští a městští senioři adaptují na stáří, které je nezřídka spojováno s odchodem do starobního důchodu. Nejen že venkov nabízí seniorům hustější sociální síť, lidé se více vzájemně znají, pakliže však žijí navíc v rodinném domě, ideálně se zahrádkou, představuje péče o dům a jeho okolí smysluplnou volnočasovou aktivitu, zajišťuje seniorovi pravidelný pohyb, což má příznivý dopad na jeho fyzické a psychické zdraví. Možnost zabývat se těmito činnostmi však navíc podle autorů zmenšuje šok vyvolaný odchodem do starobního důchodu, usnadňuje adaptaci na novou životní situaci. Situace seniorů žijících ve městech je v tomto ohledu složitější, avšak větší města nabízejí v poslední době seniorům rozličné volnočasové aktivity (vzdělávací, kulturní, pohybové apod.), také již zmíněné dobrovolnictví je častěji realizováno ve městech. (Sak a Saková, 2012, s. 131)

Platí, že kvalita života seniora nezávisí pouze na tom, v jakém prostředí žije, ale do značné míry se odvíjí od předchozího života daného jedince. Materiální úroveň je vyšší u vysokoškolských seniorů, což je dáno tím, že většinou v produktivním věku zastávali lépe placené zaměstnání, byli schopni zajistit si na stáří určitou finanční rezervu,

často také pobírají vyšší starobní důchod. Vybavenost domácností i životní úroveň jsou nižší u těch seniorů, kteří žijí sami (Svobodová, 2009, s. 92).

V první kapitole práce jsem se zabývala znaky soudobé společnosti, poukázala jsem stručně na změny mužské a ženské role. V moderní rodině není oslabeno pouze postavení seniorů (do určité míry můžeme uvažovat o devalvaci role prarodiče v soudobé rodině, mnohé funkce, které zajišťoval dříve prarodič, jsou v životě dětí zastoupeny např. působením médií), ale i postavení rodičů v rodině.

Jeden z aspektů této proměny popisuje Kraus takto: „*Není to až tak příliš dávno, kdy děti rodičům vykaly. Celkově lze dnes pozorovat vztahy partnerštější a přístupy k dětem mnohem tolerantnější. Je opět otázkou, zda tento posun je jednoznačně ku prospěchu v rozvoji osobnosti dítěte a jestli ono „kamarádství“ někdy není dětmi zneužíváno a neprojevuje se v tom, že dítě přestává celkově vnímat roli autorit a nepřispívá tak k likvidaci jakýchkoliv zábran v jednání.*“ (Kraus, 2014, s. 31)

To, jaký postoj (respekt, úctu) mají dnešní děti ke svým rodičům, bezpochyby souvisí s výchovným stylem. Velmi často jsou v odborné literatuře rozlišovány čtyři základní styly, které popisuje Mikulková následovně:

- *autokratická výchova*: ve výchově jsou stanovována nepřiměřená omezení. Rodič má absolutní moc, nad dítětem dominuje, často de facto vládne. Od dítěte je požadována poslušnost, a to mnohdy i velmi tvrdě, s využitím i tělesných trestů. Tento způsob výchovy podle autorky vede v osobnosti dítěte k oslabení vůle, samostatnosti v dětském i dospělém životě, dítě se jen stěží v tomto rodinném kontextu může naučit přijímat zodpovědnost za své vlastní jednání a rozhodování (v rodině většinou nemůže o ničem rozhodovat, rozhoduje rodič, diskuse není možná, názor dítěte není brán v potaz, mnohdy ani rodiče nezajímá);
- *liberální výchova*: jedná se o shovívavý výchovný styl, svobodu dítěte bez stanovení výraznějších hranic. Tento výchovný styl představuje protipól autokratické výchovy: v rodině je věnován velký prostor přání dítěte, dítě je také mnohdy omlouváno za nevhodné chování, i když to není žádoucí pro jeho další osobnostní vývoj, není to ovšem vhodné ani s ohledem na kontext situace a postavení dítěte v rodině. Ten, kdo má v rodině absolutní svrchovanost, není rodič, jako je tomu v případě autokratické výchovy, ale právě dítě;
- *zanedbávající výchova*: výchovný styl nezohledňuje potřeby dítěte, neboť rodiče se zaměřují především na saturaci svých vlastních potřeb. Zanedbávající výchova může nabývat více podob: dítě nemusí být poskytována ani základní péče (dítě

nedostává najíst, případně je strava nevyhovující s ohledem na jeho věk a tělesný vývoj, nevyhovující je i bydlení, hygienické podmínky apod. Velmi často se však jedná spíše o nezájem o dítě, kdy rodič nechce věnovat svému dítěti potřebný čas, což však následně kompenzuje určitými náhražkami – např. tím, že si dítě kupuje věcmi. Tyto děti tedy nestrádají po stránce materiální, jsou však deprivovány v oblasti emoční;

- *demokratická výchova*: dle autorky se jedná o nejpřiměřenější a nejvhodnější výchovný styl, užívána jsou pro něj i jiná označení (autoritativní výchova, sociálně-integrační styl, výchovné rodičovství). Hlavní rozdíl oproti výchově autokratické spočívá v respektu dítěte. S ohledem na tento postoj k dítěti jsou i rodiči voleny vhodné výchovné metody. Dítě je přirozeným způsobem vedeno k přebírání odpovědnosti (úměrně svému věku), dostává se mu volnosti a svobody. Rodič věří ve schopnosti dítěte, důvěřuje mu. Výsledkem je na straně dítěte respektování rodiče jako autority. (Mikulková, 2015, s. 84-85)

Faktory, které vedou v soudobých rodinách k oslabení rodičovské autority, ale i rozvolňování vazeb mezi jednotlivými členy rodiny, jsou podle Farkové značnou měrou způsobeny životním stylem rodiny, který ovšem odráží přístup společnosti (státu) k podpoře rodin, tlak na rodiče daný nutností zajistit alespoň relativně dobrou životní úroveň členům rodiny, nízkou ochotou zaměstnavatelů přizpůsobovat pracovní podmínky potřebám rodin. Autorka tuto problematiku dává do souvislosti s pracovní mobilitou a vysvětluje působení těchto faktorů na následujícím příkladu: jeden z rodičů ve snaze zajistit saturaci potřeb všech členů rodiny, udržet či vytvořit vhodnou ekonomickou úroveň rodiny, si najde zaměstnání, které je finančně dobře ohodnoceno, je však velmi vzdáleno bydliště rodiny. Tím ovšem daný rodič stráví cestováním do zaměstnání a ze zaměstnání domů velké množství času, k rodině se vrací v pozdních večerních hodinách, případně i během celého pracovního týdne zůstává odloučen od rodiny a je ubytován ve městě, v němž pracuje. To má však pochopitelně negativní dopad na komunikaci tohoto jedince s ostatními členy rodiny, dochází i k úbytku vzájemných interakcí. Komunikace se nezdíka začíná omezovat pouze na sdělování potřebných informací, domlouvání programu, stanovování úkolů jednotlivým členům rodiny apod. Ve vztahu k dětem plní tento rodič spíše kontrolní funkci, zajišťuje nákup potřebných věcí, dítě trestá při provedení něčeho nevhodného apod. Odloučený člen rodiny pociťuje výčitky, že rodinu zanedbává, snaží se tedy kompenzovat čas, který s rodinou netráví, během dní víkendových či v rámci dovolené. To je však podle autorky účinné pouze v případě, že se

jedná o krátkodobou záležitost, neboť mezi členy vzniká emoční odstup, chybí společně sdílené a prožívané zážitky. Tím tedy mobilní člen rodiny ztrácí sociální přátelské vazby mezi členy nukleární i širší rodiny. Nedostatek kontaktů si nahrazuje kontakty se spolupracovníky, může dojít i k nevěře, a to na straně kteréhokoliv z odloučených rodičů, příčinou bývá pocit osamělosti, nedostatek blízkosti, tedy deficit v rovině významných životních potřeb. Tento rodinný způsob života má též negativní dopad i na děti, které se brzy osamostatňují, navíc nezřídka přebírají funkce či povinnosti tohoto chybějícího člena rodiny. Za absentujícího člena rodiny musí též jeho povinnosti přebírat druhý rodič, což vede k jeho nespokojenosti, nespokojené jsou i děti, které mají v této rodině méně volného času na vlastní aktivity a zájmy. Autorka dále uvádí, že tento rodinný model může vést u dětí v dospělém věku k odmítání přijetí rodičovské role. Dlouhodobá zátěž pochopitelně také vede k vyhasínání vztahu a vzájemnému se odcizení, není výjimečný rozchod nebo rozvod rodičů a následný rozpad rodiny. (Farková, 2009, s. 31-32)

V moderní éře představovala rodina významnou hodnotu, její členové se jí obětovali. Muži pracovali usilovně, mnohdy i ve svém volném čase, neboť byli živiteli rodiny, žena většinou zůstávala a dětmi doma. Také žena však pracovala usilovně, obětovala svůj život (kariéru, možnost seberealizace) na pomyslný oltář rodiny. Symbolickým vyjádřením tohoto stavu byla společná večeře rodiny, kdy se všichni členové sešli doma, po určitou dobu se vzdali svých individuálních potřeb a plně se věnovali rodinnému životu, resp. ten byl utvářen po dobu společného stravování. Akt obětování byl členy rodiny silně pocíťován, včetně dětí, které se nezřídka cítily být dlužníky svým rodičům kvůli tomu, jak se oni vzdali svých životů (přání, potřeb) v jejich prospěch či prospěch celé rodiny. Modernu ovšem vystřídala postmoderna, která klade důraz na jednotlivce, je narcistická, zájem jedince je nadřazen tradičním hodnotám společnosti. Rodina se stala propustnou (tj. pakliže hranice moderní rodiny byly silně chráněny a kontakt s okolním světem byl značně regulován, rodinou bylo hájeno to, co bylo důležité – tj. vzácný, společně trávený rodinný čas, u postmoderní rodiny se její hranice proměnily, vnější svět do ní začal živelně pronikat). Přestalo existovat jasné rozlišení mezi domovem a zaměstnáním, mezi soukromým a veřejným životem: prostor mnoha domácností přestal být intimním rodinným prostorem, ale stal se pracovištěm (home office), podobně se pracoviště stala rodinným prostředím řady zaměstnanců či soukromníků. To, co dříve bylo považováno za soukromé, intimní, začalo být prezentováno v médiích. Tato proměna začala být patrná i v přístupu rodičů k dětem, které např. začaly být oblékány stejně jako dospělí, rodiče na ně začali přenášet zodpovědnosti, činili je předčasně dospělými, i když

tomu zralost osobností těchto dětí neodpovídala. Nejen, že se hranice rodiny staly propustnými, ale také se značně rozšířily – dnes již tedy není snadné určit, co je to rodina, neboť existuje rodina svobodných matek, dvoukariérní manželství, rodina tvořená homosexuálními páry apod. Začaly se proměňovat i hodnoty – do popředí se dostal konzum, což také mělo negativní dopad na vztahy rodičů a dětí (Elkind, 2002, s. 32-36).

2.3 Děti v rodině

Jestliže je v současné rodině oslabena role rodičů, opačný protipól představují děti, které se naopak dostávají do centra zájmu rodiny (rodičů), ale do jisté míry i státu. Posilována jsou práva dětí, dítě je státem chráněno a tento přístup je prosazován nejen na regionální úrovni, nýbrž na úrovni celosvětové.

Dětem je státem zajišťována sociálně-právní ochrana, která v praxi znamená zajištění práva dítěte na život, jeho příznivý vývoj, rodičovskou péči a život v rodině, dítě má legislativně ukotveno právo na vzdělávání, svobodu myšlení, dítě je také chráněno před násilím apod. V Deklaraci práv dítěte a Úmluvě o právech dítěte je rodina považována za základní jednotku společnosti a též přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů, zejména však dětí. Dítě tedy kvůli své tělesné i duševní nezralosti potřebuje zvláštní záruky a péči (MPSV, 2013).

Browne uvádí výčet některých faktorů, které vedly k centrální postavení dítěte v rodině i společnosti. Jedním z nich je proměna rodiny ve smyslu její velikosti: od konce 19. století jsou rodiny menší, resp. méně početné, což znamená, že lze věnovat více péče a pozornosti každému z dětí. Zatímco v 19. století lidé v průměru pracovali během týdne 70-80 hodin, dnes je to 44 hodin, a to včetně přesčasů, navíc můžeme pozorovat tendenci zkracování pracovních úvazků. I tato skutečnost je příčinou, proč lidé mají na své děti více času, navíc tento společně strávený čas nabývá odlišných kvalit, neboť rodiče mohou do svých dětí kromě času investovat i více peněz. Rodiče nemohou jinak než se starat o své děti, neboť jejich zájmy a práva jsou hájeny státem, navíc se rozšiřuje nabídka odborné pomoci. Jak autor dále vysvětluje, výchova, ochrana a vzdělávání dětí jsou dnešní společností vnímány jako to nejvíce klíčové v rodinném životě. Tím, jak je kladen důraz na vzdělávání dětí (dnešní děti studují i v dospělém věku, aniž by musely převzít dospělou roli), zůstávají děti po stále delší dobu ve svých rodinách, období dětství či dospívání a závislost dítěte nebo dospívajícího na rodičích se prodlužuje. Avšak i rodiče mají potíže do určité míry separovat se od svých dětí, předat jim kompetence, které k dětství patří, což

autor vysvětluje nárůstem nebezpečí ve vnějším světě: hustota dopravy a časté dopravní nehody vyvolávají v rodičích obavy o své děti, strach dovolit jim cestovat bez jejich doprovodu, a dnes tak již není příliš běžné, aby se děti volně pohybovaly venku. (Browne, 2006, s. 68)

Jak uvádí Možný: „*Společnosti soumraku moderní doby uvízly ve smyčce posilující se zpětné vazby; čím méně se ve společnosti rodí dětí, tím jsou vzácnější – tím větších společenských oprávnění se jim dostává a tím jsou nákladnější. Čím jsou ale děti nákladnější, tím méně si jich člověk může dovolit, a tím méně se jich ve společnosti rodí.*“ (Možný, 2002, s. 207)

Jaká je tedy úloha dětí v rodině, k čemu vedou specifika postavení dětí v rodině a jak dítě v rodině ovlivňuje rodinné soužití?

Podle Matouška narozením dítěte pozbývá vztah mezi rodiči svoji výlučnost, narušena je výrazně intimita tohoto vztahu. Na tuto situaci se musí oba rodiče adaptovat, starší dítě se musí vypořádat s narozením sourozence, který pro něj představuje konkurenci podobně, jako je dítě konkurencí muže ve vztahu se ženou. Období narození prvního či druhého dítěte je tedy první či druhou manželskou krizí. Později však dítě dokáže oba rodiče spojit, a to tím, že se o něj starají, usilují o to, aby dítě získalo co nejlepší vzdělání jako předpoklad úspěšného dospělého života. V okamžiku, kdy dospělé dítě z rodiny odchází, hovoří se v souvislosti s rodinou o tzv. pocitu prázdného či opuštěného hnízda a je úkolem rodičů adaptovat se na tuto situaci, najít nová témata a oblasti, které je budou spojovat, objevuje se i potřeba nalézt jinou formu realizace, než je pouze péče do dítěte. (Matoušek, 2003, s. 69-71)

Sobotková uvádí, že rodičovství má své klady i zápory. V případě matky dochází ke zpomalení její kariéry, dítě představuje pro rodinu finanční zátěž. Omezuje též osobní svobodu rodičů. Zároveň však rodičovství přináší podle autorky novou dimenzi do partnerského vztahu: „*Žena vidí manžela v nové roli otce, manžel vidí svou ženu v nové roli matky. Manželství je také základem pro nová přátelství s jinými matkami a s rodinami, které mají malé děti...Rodičovství je výzva, zdroj podnětů, dává lidem příležitost poznávat sebe i druhého tak, jak by to bez dítěte nebylo možné.*“ (Sobotková, 2001, s. 135).

Rodina ve vztahu k dítěti plní socializační funkci. Dítě se v rodině učí důležitým životním rolím, poznává, co to znamená být mužem a ženou, učí se hodnotám, tradicím, v rodině jsou předávány normy uznávané společností.

Zajímavý pohled na to, jaké je postavení dítěte v rodině a jak je dítě rodiči v současné době vychováváno, nabízí Bocan, který se zaměřil na výzkum rodiny z pohledu

dětí, výzkumný soubor tvořilo celkem 2 238 dětí ve věku 6-15 let. Výzkumem bylo mimo jiné zjištěno, že si děti svých rodičů váží, přičemž se kladněji respondenti vyjadřovali o svých matkách než otcích. Otcové mají na děti dle jejich mínění méně času, jsou také přísnější. Dokonce si 30 % respondentů myslelo, že jejich otec není hodný, otcové jsou často vnímáni jako neschopní naslouchat. Se zvyšujícím věkem mají děti tendenci vnímat oba rodiče více kriticky. Děti uváděly, že jsou vedeny k tomu, aby doma poslouchaly, chovaly se slušně a měly ve věcech pořádek. Mnohem méně často se domnívaly, že je rodiče vedou k tomu, aby uměly vyjádřit svůj názor, z pohledu dětí také rodiče příliš nedbají na to, aby se ve volném čase nenudily. Zatímco v mladším věku zažívají děti častěji konflikty s otci, v pozdějším věku se tato situace proměňuje a matka byla uváděna jako osoby, s níž nejčastěji přicházejí do konfliktu, což je dáno i tím, že právě s matkou jsou nejčastěji v interakci. Skutečnost četnějších kontaktů však není na překážku tomu, že je matka osobou, které se děti nejčastěji svěřují. (Bocan, 2012, s. 10-17)

Za pozornost stojí názor pedagožky Hejkové týkající se toho, jaké jsou dnešní děti, s rozlišením toho, zda vyrůstají ve městě či na vesnici. Celkově se dle tohoto zdroje chování dnešních dětí zhoršilo, což se ve školství projevuje nedostatečným respektem vůči autoritě učitele. Příčinu spatřuje Hejková ve větším zastoupení liberální výchovy v rodinách, přičemž dle tohoto zdroje jsou ovšem venkovské děti méně často vychovávány liberálně, ve venkovských rodinách se však objevuje jiné specifikum: „*některé nejsou vychovávány vůbec, jiné hrubě a násilnický.*“ To může souviset s nižší vzdělaností rodičů, jejich nižšími ambicemi, menší dostupností volnočasových aktivit a nižší životní úrovní. U venkovských dětí však učitel snáze získává autoritu, u městských dětí si ji musí vydobýt. Autoritu učitele často městští rodiče devalvují, což není tak časté v rodinách venkovských. Příčinou může být rozdílný kontakt mezi učitelem a rodiči – na venkově se lidé více znají, většinou také nemají možnost zapsat dítě do jiné školy, což může vést k většímu respektu učitele venkovskou rodinou, zejména tedy rodiči. (*Výchova dětí*, 2016).

Způsob, jakým dnešní děti tráví svůj volný čas, se liší u dětí pocházejících z venkovských a městských rodin. Všechny děti celkově tráví nejčastěji svůj volný čas sledováním televize, ve volném čase se však i učí, případně poslouchají hudbu. Víkendové dny tráví více než v případě dní školních se svými rodiči. Děti z větších měst častěji tento čas společně s rodiči tráví v nákupních nebo zábavních centrech. Za pozornost stojí, že venkovské děti tráví více času sledováním televize během víkendových dní, pokud děti nenavštěvují zájmové kroužky, v případě dětí venkovských je nejčastější příčinou nedostupnost těchto kroužků – pokud by chtěli zájmový kroužek navštěvovat, museli by je

rodiče vozit autem, což není vždy možné. Tato skutečnost patrně souvisí i s dalším zjištěním týkajícím se toho, že se děti na vesnici častěji nudí. Za pozitivní lze naopak považovat zjištění, že venkovské děti častěji tráví během víkendových dní svůj volný čas s vrstevníky (Bocan, 2012, s. 25-51).

3 KVALITA ŽIVOTA RODINY

Proměna soudobé společnost má dopad nejen na postavení žen, mužů a dětí v rodině či dílčí jevy, jakými jsou nárůst rozvodovosti, pokles sňatečnosti nebo porodnosti, ale i na to, jakým způsobem lidé tráví svůj volný čas a jaká je jejich životní úroveň.

V následující kapitole navazuji na předchozí poznatky a zabývám se především tím, jaká je kvalita života dnešních rodin, jejich členů. Nejprve se zaměřuji na oblast práce, která úzce souvisí s materiálním zázemím rodiny. S využitím dostupných statistických bude uvedeno, v čem se v tomto ohledu liší rodiny venkovské a městské.

Ekonomická situace rodiny, ale to, zda rodina žije ve městě nebo na venkově, má vliv na kvalitu vztahů v rodině, dopad těchto faktorů lze sledovat i u způsobu postojů rodiny či jejich členů vůči vnějšímu světu, tedy nejbližšímu sociálnímu okolí. Zabývám se tedy i tím, jaký je společenský život venkovských a městských rodin a jaký je životní styl venkovských a městských rodin. Pozornost bude věnována i tomu, jak postmoderní způsob života ovlivňuje chod rodin a vztahy panující mezi jejími jednotlivými členy.

3.1 Práce a materiální zázemí

O způsobu života vesnických a městských rodin lze usuzovat z dostupných dat Českého statistického úřadu. I když není k dispozici komplexní srovnání života vesnických a městských rodin, i přesto některé dílčí údaje známy jsou. Z šetření realizovaného v roce 2015 vyplynulo, že v domácnostech vesnických rodin je více pracujících členů, více vyživovaných dětí. Oproti tomu je však ekonomická situace městských rodin lepší: hrubé peněžní příjmy činily v případě venkovské rodiny v roce 2015 v průměru celkem 164 298 Kč, v případě rodin městských se jednalo o 196 327 Kč. Tato skutečnost se také projevuje na spotřebním vydání rodiny. Městské rodiny si mohou dovolit vynakládat více finančních prostředků na potraviny, nápoje či veřejné stravování (v případě venkovské rodiny činila v roce 2015 tato položka v průměru 30 386 Kč, v případě rodiny městské 33 615 Kč), nejvýraznější rozdíl lze sledovat u výdajů na služby: venkovská rodina investovala do této oblasti v průměru 33 697 Kč, rodina městská 55 859 Kč. Větší výdaje však vynakládala oproti rodině městské rodina venkovská na nákup průmyslového zboží: na tuto oblast vynaložila v průměru venkovská rodina 39 865 Kč, rodina městská pouze 36 047 Kč (ČSÚ, 2016).

Tento rozdíl v příjmech a výdajích venkovských a městských domácností nebyl ovšem zjištěn pouze v roce 2015, podobná data jsou k dispozici i z roku 2012 a lze tedy usuzovat na určitý trend v tom, jak rodiny ve městech a na venkovech žijí. Širmer (2013) vysvětluje, že ve vesnických domácnostech je výše čistých peněžních vydání nižší, než je tomu u domácností městských (průměrná výše čistých peněžních vydání činila ve venkovských domácnostech v roce 2012 v průměru 10 137 Kč na osobu a měsíc, u městských domácností se jednalo o 12 656 Kč). Dle autora je to dáno více faktory: na vesnicích je vyšší nezaměstnanost, tedy domácnosti mají v průměru nižší příjem. Roli však hraje i skutečnost, že domácnosti na vesnicích jsou oproti domácnostem ve městech vícečlenné, nachází se v nich i více dětí bez vlastního příjmu. Navíc venkovské a městské rodiny mají odlišnou výši spotřebních vydání (na bydlení a energii): v průměru činí tento výdaj městských rodin 20 % (ve velkoměstech s počtem obyvatel vyšším než 50 000 se jednalo o 25 %), jedná se o nejvýznamnější položku v rámci rodinného rozpočtu městských domácností, v případě venkovských domácností však až o druhou nejvýznamnější položku, která v roce 2012 činila 18 %. Za energie ovšem vydávají venkovské domácnosti v průměru více než domácnosti městské (jedná se přibližně o třetinu celkových nákladů na bydlení, což je dáno tím, že venkovské rodiny žijí častěji v rodinných domech), naopak za nájemné z bytu vydávají městské rodiny přibližně desetkrát více výdajů než rodiny venkovské. Pokud tedy největší položkou v rozpočtu městských rodin jsou náklady spojené s bydlením, u rodin venkovských představují největší finanční zátěž výdaje za potraviny a nealkoholické nápoje (21,3 % z celkových výdajů venkovských domácností, v případě městských domácností činilo toto číslo v roce 2012 celkem 19 %), i když v absolutním vyjádření byla tato částka v případě venkovských rodin 1 903 Kč na osobu, v případě rodin městských 2 064 Kč, což je dáno i tím, že venkovské rodiny mají častěji možnost bezplatně získat produkty živočišné a rostlinné díky využívání vlastního hospodářství. Rozdíl mezi venkovskými a městskými rodinami panuje i ve vydáních na dopravu. Kvůli tomu, že lidé z vesnic častěji do zaměstnání či školy dojíždějí, činí u venkovských rodin tento náklad 12,7 %, u rodin městských pouze 9,6 %. Také výdaj na provoz dopravních prostředků je z tohoto důvodu u rodin venkovských vyšší, ovšem výdaje na nákup osobních dopravních prostředků (automobil, jízdní kolo, motocykl apod.) je u obou typů domácností přibližně stejný. (Širmer, 2013)

Život ve městech (ale ani na vesnicích) není idylický, přičemž oba typy obcí se potýkající se specifickými problémy. Dle Ministerstva pro místní rozvoj ČR (2013) se řada měst potýká s nevhodnou strukturou ekonomiky, zhoršující se demografickou a sociální

situací (jedná se zejména o stárnutí populace a růst domácností jednotlivců, tzv. singles). Technicky nevyhovující se jeví i dopravní a environmentální infrastruktura a občanská vybavenost. Ve městech stále narůstá automobilová doprava a tento fakt má nepříznivý dopad na kvalitu ovzduší a obecně životní prostředí. Venkovské oblasti lze dle tohoto zdroje, s ohledem na způsob a kvalitu života jejich obyvatel, rozdělit do tří skupin. Tzv. příměstský venkov (jedná se o venkovské oblasti v zázemí velkých měst) je ovlivněn suburbanizací², vyznačuje se nárůstem své populace, priority jsou zde investiční a rozvojové. Tamější obyvatelstvo pracuje dle téhož zdroje především ve výrobě a službách, za prací dojíždí do spádových měst, většina půdy je využívána k zemědělství. Tlak urbanizace zároveň klade nároky na nové uspořádání území a též na ochranu životního prostředí. Druhý typ představují průměrně rozvinuté venkovské oblasti, které se ocitají ve větší vzdálenosti od sídelních center (hovoří se též o tzv. mezilehlém venkově), panuje zde však většinou dobré dopravní spojení. Tento typ venkova je také hojně využíván pro rekreační účely. Významný zdroj příjmů a obživy představuje zemědělství. Třetí typ jsou periferní venkovské oblasti (tzv. odlehlý venkov). Oblasti jsou jen řídko obydlené, jsou izolované od spádových měst a hlavních dopravních sítí. Lidé z těchto oblastí mají obtíže při dojíždění za prací, je zde tedy i vyšší nezaměstnanost. Ekonomická úroveň obyvatelstva v tomto typu venkova je také nižší, kompenzace z cestovního ruchu a zemědělství není dostatečná. Tyto oblasti také trpí nedostatkem investorů, neboť pro ně daná oblast není příliš atraktivní. (Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2013)

Z tohoto hlediska je samozřejmě velmi důležité, aby se i český venkov rozvíjel a hledal příležitosti, jak posílit zaměstnanost v regionu. Ne vždy je nutné dojíždět desítky kilometrů za prací, v současné době se nabízí značný prostor pro různé formy zaměstnání – pracovat lze z domu, je možné též začít podnikat.

Předseda Asociace malých a středních podniků a živnostníků K. Havlíček je toho názoru, že pakliže vesnice nebude svým způsobem soběstačná, lze očekávat její vylidnění, resp. migraci zejména občanů produktivního věku za prací: *„Chceme, aby v našich obcích tepal obchod, byly služby, řemesla a podnikatelské činnosti, zůstala dostupná lékařská péče, škola a školka. Jinak se budou vesnice vylidňovat a zůstanou z nich skanzeny, jako*

² Suburbanizací je podle Hegera (2012, s. 83) „prodloužením města do vesnického prostoru, kde vedle sebe vznikají dvě různé kultury s různými způsoby života a také s rozdílnými komunikačními situacemi a styly.“ Dle téhož zdroje obě skupiny obyvatelstva vyznávají mimo jiné odlišné hodnoty a vztah starousedlíků k novým příchozím z města je obdobný, jako vztah k chatařům. Dlouhodobějším pobytem se však většinou vytvářejí mezi sousedy a dalšími obyvateli takové obce sociální vazby a nově příchozí se do existující komunity dokáží integrovat.

jsou ve Francii, Řecku a Španělsku.“ Asociace tedy usiluje o podporu podnikání na vesnicích, a to např. prostřednictvím jednorázové dotace, možné by bylo i čerpání ze strukturálních fondů, záměrem je také prosazení návrhu na úlevu na daních pro firmy a živnostníky v určitých obcích či regionech. Rozvinutí služeb na venkově by také mohlo podle Havlíčka přispět k upevňování místní pospolitosti, tedy i zlepšení kvality života na venkově. Za pozornost též stojí jev, který v Evropě není zcela běžný a o kterém se hovoří jako o tzv. „vykrádání regionů“: firmy realizují nejvíce zakázek mimo vlastní region či místo, v němž mají sídlo, podobně i místní úřady dávají přednost řemeslníkům a firmám z jiných regionů. V tomto ohledu by ovšem byla nutná novelizace zákona o veřejných zakázkách (Vítková, 2015).

Z celkem 5 566 všech obcí je jich 2 546 zařazeno do kategorie tzv. nízkého stupně rozvinutí, tedy jedná se o 46 % všech českých vesnic, přičemž v případě malých obcí do 500 obyvatel spadá do této kategorie více než polovina z nich (jedná se o 1 849 obcí z celkového počtu 3 454). 9 z 10 venkovských podnikatelů jsou osobami samostatně výdělečně činnými, pouhých 8 % tvoří mikro-firmy s počtem zaměstnanců do 9 osob, 2 % představují malé firmy, které mají 10-49 zaměstnanců a ze všech firem se sídlem na venkově je jich jen 0,1 % s počtem zaměstnanců vyšším než 50 osob. Pětina firem podniká v oblasti obchodu a drobných služeb, podnikatelé v zemědělství jsou na venkově zastoupeni jen 5 %. Dále platí, že počet firem v zemědělství za posledních 5 let stagnuje, narůstá však počet podnikatelů v navazujícím potravinářském segmentu, což se ovšem týká větších obcí a měst. Ubývá však počet samoobsluh, z téměř 20 000 jich za posledních 20 let ubyla plná třetina, a to zejména v obcích s počtem obyvatel do jednoho tisíce. Dochází také k úbytku tradičních profesí spojených s venkovem – za posledních 10 let ubylo 33 % zedníků či 63 % truhlářů (Kratochvílová, 2017).

3.2 Vztahy uvnitř i vně rodiny

Rodina by se ideálně měla orientovat na soudržnost a optimální saturaci potřeb všech rodinných členů. To pochopitelně předpokládá jasné vymezení rolí jednotlivých členů, jejich dodržování, ale i význam připisovaný rodině jejími členy. Jak již bylo uvedeno, postmoderní rodina je však spíše uskupením osob, z nichž každá se zaměřuje především na vlastní, individuální cíle, a tento narcismus vlastní každému členu rodiny pozměňuje i to, jakou institucí se rodina stává. Podle Franke „*Paradigmatem dnešní*

společnosti už není rozvoj rodiny, ale rozvoj „osobnosti“ jejich jednotlivých členů, především jejich individuální odlišnosti.“ (Franke, 2016, s. 19)

Kraus uvádí, že dnešní rodina je sice monogamní, avšak jedná se spíše o sériovou monogamii, kdy jedinec vystřídá během svého života více partnerů. Vztah mezi mužem a ženou je podle autora spíše partnerský než manželský. To se následně promítá i do rodinného uspořádání. Jak autor dále uvádí: *„Svazek rodiny přestal být určitým poutem, které by mělo trvat po celý život...Je zajímavé, že takových „cenných papírů“, jako je diplom, různá osvědčení, certifikáty, řidičský průkaz apod. si dokážeme vážit, ale oddací list pozbyl této vážnosti a rozmáhá se tvrzení, že na soužití není třeba žádný papír.“* (Kraus, 2013, s. 13).

Zde lze sledovat jev, který je v odborné literatuře nazýván jako sekularizace rodiny. Sekularizaci lze podle Jandourka chápat jako mizení náboženství ze života společnosti, přičemž se sekularizací se můžeme setkávat v různých oblastech lidského života, včetně života rodinného. Podle autora se jedná o rys moderní průmyslové společnosti, který se objevil na základě rozmachu vědy jako alternativního výkladu světa, jeho vzniku a významu. Náboženské symboly tak postupně začaly ztrácet svůj monopol, následně urbanizace, tedy poměrně hromadný přesun obyvatelstva z venkova do měst, vedl k větší individualizaci lidského života. Autor spatřuje v sekularizaci příčinu eroze rodiny jako místa, kde dříve docházelo k předávání náboženských tradic. (Jandourek, 2008, s. 72-74)

Denisonová ovšem neuvažuje pouze o jedné jediné příčině rozpadu či korozi rodiny v moderním světě: sekularizaci sice vnímá jako jednu z klíčových příčin této koroze rodiny, ne však jako jedinou. Souhlasí s tím, že na chování rodiny a vztahy v ní má sice velký vliv snižující se dopad náboženství a jeho význam ve společnosti, avšak koheze rodiny je podle autorky narušena i kvůli změně role ženy ve společnosti. Proměnil se socioekonomický status žen, ženy se zapojily do pracovního trhu, a manželství se tak stalo určitou formou zboží, s nímž se obchoduje, ať již se jedná o již zmíněnou sérii monogamních vztahů, nebo o alternativní životní styly, které společnost toleruje. Společnost moderních zemí se dnes již nestaví výrazněji odmítavě k nesezdaným soužitím, homosexuálním svazkům, statutu singles jako svobodné volby nežít v partnerském svazku, podobně nejsou ve společnosti výrazněji stigmatizovány např. svobodné matky. (Denisonová, 1998, s. 285)

Jak se sekularizace rodiny promítá do manželského svazku? Možný vysvětluje, že základní kvalitou tradičně chápané manželské lásky byla její neopomíjejícnost, přičemž tento atribut manželské lásky a manželského svazku je zakotven i v manželské smlouvě, v němž se jedinec zavazuje zůstat s partnerem v dobrém i zlém, dokud oba dva nerozdělí

smrt. Zde tedy lze sledovat promítání se náboženství do instituce manželství či obecně rodiny. Autor se zabývá daným závazkem jedince vůči manželskému partnerovi, kdy zdůrazňuje, že láska není předpokladem tohoto nezrušitelného závazku. V nepochopení této skutečnosti, ale též v jejím nedodržování, spočívá podle autora odlišný přístup dnešního člověka k partnerství a manželství. Dnes se partnerství muže a ženy (případně jiných dvou osob) zakládá především na romantické lásce a intimní blízkosti – oba jevy však po určité době mizí, či jsou oslabovány. Předpokladem daného závazku ovšem láska není – je to láska, která je přímo tímto závazkem, a věrnost tomuto závazku je láskou. Láska v dlouhodobém partnerském svazku vzniká, je posilována, nabývá jiných kvalit, je něčím jiným než láskou romantickou, milostným vzplanutím či dokonalým souladem v intimním životě. Má-li zůstat manželství skutečně trvalým svazkem, je podle autora nutné, aby manželští partneři převzali tento trvalý závazek. V praxi to znamená zodpovědnost, nikoliv city a sex. Oba partneři se v průběhu společného soužití proměňují, osobnostně dozrávají, rozvíjejí nové zájmy, objevují nové životní hodnoty. Od druhé partnera se tedy očekává, že se bude pro takto proměněného partnera nově rozhodovat, znovu jej volit, láska mezi manžely je tak aktem neustálé volby. Jedinec může poznat, že se ve své volbě zmyšlil, řešením však nemusí být rychlá změna partnera, nebo další život v nenávisti vůči takto změněnému partnerovi nebo jedinci samému, který se rozhodne i přes tyto změny v manželství zůstat. Podle autora by se mělo jednat o změnu v jedinci samotném, která následně může vést i k vnitřní proměně osobnosti partnera. Autor tedy zdůrazňuje, že v manželství nejde o věrnost slibu, který kdysi jedinec partnerovi dal, ale o věrnost možnosti volby: *„Jen tehdy, jestliže trvalá možnost volby podněcuje oba stále se svobodně volící partnery k tomu, aby nabízeli ze sebe to nejlepší, aby byli znovu voleni, jen tehdy plní svou funkci. Vytváří pro dítě ten nejlepší svět, protože mu dává žít pod střechou páru, který je k sobě vzájemně stále pozorný a snaží se každý den vyjít si vstříc v tom, co děti vidí, i v tom, co nevidí: v hmotné péči, v citech, v sexu...“* (Možný, 1990, s. 77-78)

Tento přístup k manželství a vztahu, který mezi manžely vzniká, mezi dnešními manželi není běžný, což je patrné i z vysoké rozvodovosti. Lidé dnes nejsou připraveni na to, že se jejich partner bude během života dále vyvíjet a může se stát někým jiným, než kým na začátku byl. Přitom je tento vývoj zcela přirozený. Většinou lidé vstupují do manželství (ale i partnerství) bez toho, že by již měli děti. Rodičovská role má však i dopad na roli partnerskou, příchod dítěte do rodiny je pro partnery určitou zátěží, s kterou se dnešní lidé nedokáží příliš vyrovnat. Dle našeho názoru na to má vliv jak sekularizace rodiny, tak i mezigenerační učení, kdy dítě již nebývá svědkem zralého přístupu rodičů

k rodinným krizím. Jestliže dítě nezažilo, jak se rodiče byli schopni vypořádat s potížemi ve vztahu, jak byli schopni transformovat svůj vzájemný vztah do jiné formy či kvality lásky a vzájemné úcty, namísto toho se rozešli, jen stěží toho budou tyto děti jednou schopné ve svém vlastním partnerském vztahu v dospělosti. Nejsou k tomu ani nuceni společností, neboť ta umožňuje lidem v případě nespokojenosti ve vztahu snadno takový vztah opustit, bez větších společenských sankcí.

Franke popisuje, jak se vztahy mezi partnery proměňují s tím, jak se proměňuje rodinný život. Velkou změnu v tomto ohledu představuje těhotenství ženy a následně narození dítěte. Ještě v průběhu těhotenství se žena synchronizuje s dítětem, tedy nutně se musí alespoň částečně vymanit z úzkého a intimního vztahu s otcem dítěte, část energie a své lásky původně směřované vůči partnerovi začíná prožívat vůči svému dítěti. Otec dítěte podle autorky prožívá v nové roli nezřídka rivalitu vůči dítěti, resp. vůči vztahu mezi jeho partnerkou a dítětem. Období porodu a první rok života dítěte je primárně obdobím, kdy nastává vzájemná synchronizace mezi matkou a dítětem, matka se přizpůsobuje potřebám dítěte. Postupně se dítě odpoutává od matky, počátek této separace začíná v prvním roce dítěte, výrazněji je ukončen ve třetím roku dítěte, ovšem téma separační je tématem celoživotním. V rámci separačně-individuačního procesu nastává podle autorky na jeho konci další krize či náročné období pro otce, neboť dítě v rámci řešení oidipovského komplexu po určitou dobu může otce výrazněji odmítat. (Franke, 2016, s. 21)

Je tedy zřejmé, že dostát závazku daného manželským slibem není snadné. Do rodičovské koalice může dítě vstoupit jako narušitel, avšak velkou měrou může být i spojovacím článkem rodičů, v případě úvah o rozchodu nebo rozvodu je to často právě dítě, které zapříčiní, že rodiče spolu nakonec zůstávají. Jestliže však zároveň nenastane transformace vztahu ve smyslu nové volby partnera, jak bylo popsáno výše, jen stěží může být takový vztah plně funkční a prospěšný pro všechny zúčastněné strany, včetně dítěte.

Vztahy mezi rodiči jsou velkou částí ovlivněny tím, jak jsou naplňovány potřeby obou partnerů a jaká jsou jejich vzájemná očekávání. Matoušek uvádí, že mezi muži a ženami v tomto ohledu existují značné rozdíly. Žena většinou od manžela či partnera očekává, že si s ní bude povídat, že bude naslouchat jejím běžným starostem, což je posilováno v situaci, kdy po většinou dne jsou od sebe muž a žena odloučeni. Žena také potřebuje od muže vnímat, že jí duševně rozumí, tj. že s ním může sdílet své niterní pocity bez toho, že by je muž zlehčoval nebo ironizoval. Někdy chce mluvit žena s mužem o tom, co je pro ni bytostně důležité, jaké hodnoty uznává, kam by měla směřovat jejich rodina

apod. Žena také podle autora často od muže očekává, že bude rozumět jejím pocitům i bez toho, že by je verbalizovala, zároveň očekává, že jí muž bude vyjadřovat lásku po celý život, chce důkazy toho, že ji muž miluje. Očekávání mužů je však podle autora zcela odlišné: muž chce mít uvařeno, uklizeno, nechce být obtěžován problémy, chce neustálý obdiv a též „*sex kdykoli se mu zachce...nepředpokládá, že by měl ženu k sexuálnímu aktu vylad'ovat, nepočítá s tím, že by mohl být odmítnut.*“ (Matoušek, 2003, s. 59).

Z těchto uvedených rozdílů v očekávání a potřebách mužů a žen také plynou časté partnerské problémy a tato rozdílnost také dle mého názoru vysvětluje, proč jsou vztahy mezi dnešními partnery naplněny konflikty, vyúsťující např. v rozchod. Moderní hektický život nevytváří optimální podmínky pro udržování kvalitního partnerského vztahu. Muž a žena spolu netráví většinu dne, společný čas, který vzniká příchodem obou rodičů domů, je z velké části vyplněn péčí o děti. Teprve po jejich uložení k spánku vzniká volný čas pro partnery, kteří se ovšem často v této době chtějí věnovat svým zájmům. Muž, který se vrací domů z práce, nemá dostatek energie a chuti naslouchat ženě, která potřebuje s mužem hovořit a sdílet, co prožila během dne. Muž očekává uklizenou domácnost, chce, aby se nemusel příliš podílet na výchově, ve volném večerním čase očekává kvalitní sexuální život – k tomu však žena potřebuje vnímat, že o ni muž jeví zájem a že k ní chová vřelé city, což usuzuje z toho, kolik času jí muž věnuje, zda jí naslouchá a rozumí. To pochopitelně není vždy možné a jen málokterí partneri se snaží uspokojit potřeby druhého pohlaví a neuvědomují si, že uspokojení jejich vlastních potřeb v partnerském životě závisí na tom, jak oni nejprve uspokojují potřeby svého partnera. Negativní dopad na tuto situaci, a tedy i nesoulad v partnerském životě, mají dle našeho názoru média, podporující narcistické uspokojování vlastních potřeb.

Média mají dopad i na kvalitu sexuálních vztahů mezi partnery. Pornografie je díky médiím snadno přístupná i dětem, které si často z médií činí zkreslenou představu o tom, co je v sexualitě běžné a jak dosáhnout spokojenosti v sexuálním životě, přičemž je zřejmé, že spokojenost v této oblasti má vliv i na spokojenost v partnerském vztahu. Sexuoložka Janáčková uvádí, že způsob života dnešních rodin se promítá i do sexuálního života partnerů: žena z počátku poskytuje muži jemu potřebný obdiv za to, jak je schopen zajistit rodinu, později však, zejména s příchodem dětí, od něj očekává větší angažovanost v péči o děti i domácnost. Ze zabezpečení rodiny se tak stává samozřejmost. Žena je péčí o rodinu unavená, začne odmítat sex, což muže frustruje. Navíc se obě pohlaví pod vlivem médií snaží proměnit svůj sexuální život, a to v souladu s tím, co je v médiích prezentováno jako norma. Tomu však většinou nedokáže ani jeden z partnerů dostát. Protože často bývá

v rodině komunikace nedostatečná, nefunkční, případně na ni partneři nemají čas, dochází k odcizování partnerů, včetně oblasti sexuální. Postavení muže v dnešní rodině je dle autorky obtížné a ne moc pozitivní: ženy mnoho věcí zvládnou samy, jsou zvyklé verbalizovat to, s čím jsou nespokojené, muž tedy nabývá dojmu, že v rodině není potřebný a že žena nebude nikdy spokojená s tím, jaký je a co jí a celé rodině může poskytnout. (Janáčková, 2014)

Ukazuje se tedy, že velkou roli na funkčnosti vztahu partnerů a celé rodiny, její kohezi, má společně trávený čas. Podle Krause však členové dnešní české rodiny žijí spíše vedle sebe než společně. Podle autora téměř ve všech rodinách ubyl společně trávený čas, ubylo okamžiků, kdy se rodina schází za účelem sdělit si vzájemně, co každý prožil, co jedince trápí, nebo mu naopak dělá radost, nejsou ani hledány cesty vzájemné pomoci. Dle téhož zdroje přibývá rodin, v nichž se jednotliví členové domácnosti pouze vzájemně potkávají, téměř spolu nekomunikují, nebo je komunikace vedena prostřednictvím moderních technologií (telefonický rozhovor, e-mailová komunikace, komunikace prostřednictvím SMS zpráv). Autor uvádí, že se více než polovina rodin neseťkává během pracovních dní u večeře, a více než polovina rodin se společně neschází ani u víkendového oběda. (Kraus, 2014, s. 33)

Z hlediska vztahů a vazeb mezi rodinnými členy tak lze rozlišit rodiny funkční a rodin nefunkční či problémové. U těchto problémových rodin následně lze vnímat různé formy vztahů mezi rodiči, nebo mezi rodičem či rodiči a dítětem. Vztahy mezi členy rodiny mohou být slabé, vyznačující se nedostatkem vzájemnosti. Jinou variantou jsou intenzivní vztahy mezi manželi, které jsou v kontrastu vůči nedostatku vztahu k dětem. Může nastat i situace, kdy dominuje vztah jednoho rodiče ke konkrétnímu dítěti, na úkor vztahů tohoto rodiče s partnerem a jinými dětmi. Nevhodnou variantou je absence autority rodičů, rodině vládne dítě nebo děti (Langmeier a Krejčířová, 2006, s. 184).

Doposud jsme se zabývali tím, jaké jsou vztahy uvnitř rodiny. Rodina je však součástí širšího společenství. Jaké jsou tedy vztahy rodin s tímto společenstvím, a jak se do nich promítá skutečnost, že rodina žije na venkově či ve městě?

Možnosti sociálního kontaktu, včetně již zmíněné mezigenerační solidarity (ale i jiné formy solidarity) jsou na venkově větší, pro vesnické komunity je podle Hegera charakteristická svépomoc a sdílená činnost, která je vykonávána mimo klasické tržní vztahy. To, že se lidé více na venkově znají, se také podle autora promítá i do politického života, pro který je na venkově typické, že jsou volení zástupci většiny obyvatel obce známí, zatímco v případě měst sehrávají zásadní roli při přiblížení se politiků místním

občanům média. Vesnice představuje širší sociální komunitu, město se stává anonymní masou, v níž nefungují bližší skupinové vazby ani v rámci např. městských částí či nejbližšího okolí, což se týká i ulic či dokonce jednotlivých domů – lidé žijící např. v panelovém domě se často vůbec neznají. (Heger, 2012, s. 81-82)

Specifické postavení z hlediska začlenění obyvatel určitého území do širšího společenství a možností realizace volnočasových aktivit, ale i běžných a nutných činností, jakými je např. realizování nákupů či docházka dětí do mateřských či základních škol, mají tzv. satelitní městečka či sídliště. Tomanová a Švarc popisují, že rodinné domy v těchto lokalitách jsou „*jeden jako druhý*“. Satelitní městečka začala vznikat na konci 90. let, stala se novým stavebním fenoménem. Někdy se o nich hovoří jako o „*sídlištích naležato*“. Jako problematická se jeví jejich koncepce, neboť de facto se jedná o soubor parcel, které patří v součtu velkému počtu jednotlivých vlastníků, a tedy případná proměna dané lokality v budoucnosti je prakticky nemožná. Tato městečka jsou podle autorů často ukázkou nevkusu, obyvatelé některých domů mají potřebu dávat na odiv svůj majetek, neusilují však o sousedskou blízkost a rozvíjení vzájemných vztahů. Domy nemají žádné, nebo jen velmi malé zahrádky, jsou umístěna blízko u sebe a chybí tak potřebná intimita pro rodinu žijící v nich. Lidé po většinu pracovního dne ovšem na tomto území nesetrvávají, odjíždějí za prací, doma případně zůstávají např. maminky s malými dětmi, víkend také působí opuštěným dojmem, lidé odjíždějí za volnočasovými aktivitami mimo satelitní městečko. V těchto lokalitách navíc často chybí obchody, školy nebo mateřské školy, nutností je vlastnění minimálně jednoho auta a dojíždění za prací (do školy) a jinými aktivitami. Postupně ovšem i v těchto oblastech vzniká nová bytová výstavba, stavějí se obchody, hřiště apod. Podnikatelé, kteří v nich žijí, však mají své sídlo často jinde (to platí zejména pro satelitní městečka poblíž Prahy), tedy daňové či jiné odvody taktéž směřují mimo satelitní městečko, což dle autorů vede k posilování nevraživosti mezi nově příchozími a starousedlíky. Komunita, která se zde vytváří, je mladá. Zatímco např. na vesnicích se lidé zcela přirozeně poznávají, potkávají, jako děti spolu chodí do školy apod., tento faktor u satelitních městeček chybí, nově příchozí mnohdy ani nemají tendenci zapojit se do komunitního života. V satelitních městečkách dle téhož zdroje nejčastěji bydlí lidé ve věku 30-45 let, se středoškolským vzděláním a 1-2 dětmi. (Tomanová a Švarc, 2007)

Socioložka H. Kubátová však soudí, že tento způsob života, zejména z hlediska roviny sociální, tj. četnosti setkávání a kvality života, se v satelitních městečkách příliš neliší od života v dnešních vesnicích, které také bývají po většinu pracovních dní značně

vyklidněné, neboť lidé dojíždějí do větších měst za prací, do škol. Jako problematické se jeví, pokud takovému místu chybí určité společenské centrum – tedy např. náves, náměstíčko, ale i restaurace nebo některé služby. V důsledku toho mají lidé minimálně možnost se potkávat, seznamovat, rozvíjet sociální vztahy a občanskou soudržnost. Podle Kubátové však chybí v těchto lokalitách také sociální kontrola – lidé se příliš nezajímají, co se děje za zdmi jejich domů, v tomto ohledu jsou satelitní městečka svojí anonymitou značně podobná městům, zejména městům větším. Za službami a volnočasovými aktivitami jezdí lidé za hranice městečka (Táborský, 2007).

O ženách, které v těchto lokalitách bydlí, se někdy hovoří jako o tzv. zelených vdovách. Z vnějšího pohledu mají záviděníhodný život, neboť žijí často v luxusu (v případě honosnějších domů, k nimž náleží i poměrně velký pozemek se zahradou, většinou vytvářenou architekty, s bazénem apod.), mají majetek, bohatého a úspěšného manžela, děti, hodně volného času, většinou totiž nepracují, o rodinu se po finanční stránce stará manžel. Mnohdy však tyto ženy nejsou šťastné, trpí psychickými obtížemi, včetně depresí. Život těchto žen je značně stereotypní: starají se o dům, zahradu, domácnost, děti vozí do škol a zájmových kroužků, ony samy však nemají příliš bohatý společenský život, kromě návštěv např. kosmetických salónů, nákupů a setkávání s kamarádkami v obdobné životní situaci. Manžel doma nebývá, vrací se domů pozdě večer, mnohdy pracuje i během víkendových dní, případně se chce věnovat ve volném čase svým zájmům, které nejdou vždy dobře skloubit s rodinným životem. Tím ovšem podle psychologičky L. Janáčkové dochází k odcizení partnerů, žena si navíc jen stěží může vážit sama sebe, chybí ocenění za provedenou práci. Objevuje se ztráta motivačních cílů, komunikační frustrace, změna hodnot. Často tyto zelené vdovy reagují stažením se do sebe, zpřetrhávají sociální vazby, což ještě více posiluje pocit osamělosti. Problematický však tento způsob života není pouze pro ženy, ale i pro jejich muže, kteří musí čelit ztrátě úcty a tolerance ze strany jejich žen, svým ženám nerozumí. To vše má pochopitelně negativní dopad i na děti žijící v těchto rodinách, kterým chybí klasický rodinný model, z něž by mohly čerpat optimální vzor pro své budoucí partnerské vztahy. (Zunová, 2012)

3.3 Životní styl rodiny

Životní styl je podle Duffkové, Urbana a Dubského „*systemem důležitých činností a vztahů a s nimi provázaných praktik charakteristických pro určitý subjekt v jeho každodennosti.*“ Kubátová (2010, s. 15) uvádí, že v rámci životního stylu jsou nejčastěji

rozlišovány dva aspekty, a to materiální, který je spojen s životní úrovní, a dále kulturní, který se týká realizace kulturních, sportovních a jiných volnočasových aktivit. (Duffková, Urban, Dubský, 2008, s. 55)

Z výzkumu Poštovní spořitelny, realizovaného v roce 2015 na vzorku 1 000 respondentů, vyplynulo, že neplatí některá tvrzení týkající se způsobu života na vesnici a ve městě. I když se soudí, že lidé z měst častěji jezdí autem, tímto výzkumem bylo zjištěno, že téměř třetina lidí na vesnici užívá auto denně, zatímco v případě osob žijících ve městě se jedná pouze o 17 % - to je bezpochyby dáno nutností členů venkovských domácností dojíždět do zaměstnání či škol. Neplatí také, že městské rodiny více uspoří – v průměru uspoří česká domácnost 2 000 Kč měsíčně, avšak celkem 12 % respondentů z venkova uvedlo, že není schopno uspořit nic, totéž se týkalo 14 % městských respondentů. Sportu se věnují městské a venkovské rodiny přibližně stejně, nicméně např. na kole jezdí denně 10 % dotázaných žijících na vesnici, několikrát měsíčně 26 % dotázaných, avšak 82 % respondentů z měst kolo vůbec nebo skoro vůbec nevyužije. Venkovské rodiny se také více věnují svým koníčkům a zájmům. Do přírody se vydává několikrát týdně 30 % lidí na vesnici, v případě osob žijících ve městě se jedná jen o 16 %, lidé z venkovských domácností se také častěji ve svém volném čase věnují údržbě domu (72 % osob), domácím opravám se věnuje jen 48 % osob žijících ve městech (Buřičová, 2015).

Kvalita života souvisí i s oblastí kultury a způsobem trávení volného času. Kulturní instituce národního i nadnárodního významu jsou soustředěny zejména do velkých měst, na venkově však můžeme pozorovat značný rozvoj a podporu kulturních akcí realizovaných na základě vlastní iniciativy, k čemuž přispívají velkou měrou místní tradice. Naopak ve větších městech jsou neformální volnočasové aktivity rozvíjeny méně (Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, 2013).

Z výzkumu realizovaného pod záštitou Sociologické laboratoře při Katedře humanitních věd na České zemědělské univerzitě, a to v roce 2004 na celém území České republiky, konkrétně v obcích s počtem obyvatel do 2 000, vyplynulo, že kvalitu života na venkově hodnotí jinak lidé mladšího věku (18-29 let) a lidé věku vyššího (60-74 let). Vyzdvihována byla u obou sledovaných skupin větší bezpečnost a zdravější způsob života, ve srovnání s životem ve městě, avšak mladí lidé častěji uváděli, že je snazší žít na venkově. Mladým lidem však chybí kulturní, sportovní a společenské vyžití (v obcích často chybí vybavenější hřiště, koupaliště, pochopitelně i sportovní haly či sportovní komplexy), naopak lidem vyššího věku většinou nic významného v rámci života na

venkově nechybí, s výjimkou obtížné dostupnosti zdravotní péče. Senioři jsou lidmi, jejichž zdravotní stav nebývá vždy optimální, a v případě potřeby vyhledání lékařské péče či pravidelné léčby jsou nuceni dojíždět za lékaři do větších měst, což je pochopitelně i s ohledem na jejich zhoršené zdraví problematické. Nespokojenost mladších osob však souvisí i s problematičtějším uplatněním na trhu práce, a právě vyšší nezaměstnanost, resp. menší nabídka vhodných pracovních míst, je často příčinou, proč se lidé stěhují z venkova do města (Ježdíková, 2005).

Podle Hladiše se životní styl osob žijících ve městě a na venkově liší, přičemž město i venkov mají své výhody i nevýhody. Jedním z rozdílů, který byl již také zmiňován a dokládán daty z šetření Českého statistického úřadu, je podle autora finanční náročnost života ve městě a na vesnici: život ve městě je dražší, avšak zároveň nabízí určité pohodlí, širší nabídku pracovních možností a též bohatší výběr volnočasových aktivit. Přesto mnoho lidí preferuje život na venkově – důvodem bývá klidnější způsob života (o městském způsobu života se hovoří jako o hektickém, stresujícím, vliv na tuto skutečnost má např. přetížená doprava, velký hluk, anonymita města apod.), zdravější ovzduší a obecně lepší životní prostředí. Pohodlí života ve městě je podle autora dán mimo jiné rozvinutými inženýrskými sítěmi – městská rodina se nemusí starat o dodávku tepla, elektřiny či vody, v případě potíží lze snadno zjednat nápravu, neboť výpadkem v dodávce některé z těchto forem energií a zdrojů bývají postiženy i desetitisíce lidí. Ve městech bývá rozvinutá městská hromadná doprava, a lze se tak snadno dostat na místo, kam jedinec potřebuje, a to bez nutnosti vlastnit a řídit auto. Široká bývá i nabídka služeb a obchodů. Lidé žijící ve městě také podle autora oceňují blízkost úřadů, velký výběr mateřských, základních či středních škol pro své potomky, snadno a rychle dostupná je i lékařská péče. Městské rodiny nemají potíže při výběru vhodných kulturních a sportovních aktivit, neboť i v tomto ohledu jsou jim služby toto nabízející snadno dostupné a výběr je velmi široký (pochopitelně v závislosti na velikosti města). Život ve městě však má podle autora i své nevýhody, k nimž patří též již uváděné větší finanční nároky na zajištění bydlení, navíc toto bydlení často nedosahuje potřebné kvality, což snižuje i kvalitu života rodin pobývajících v nevhodných hygienických podmínkách apod. Život v bytovém domě může přinášet obtíže v sousedských vztazích, vysoký počet osob žijících na omezeném prostoru způsobuje psychické obtíže. Lidé žijící ve městě jsou tak vystaveni většímu počtu stresových faktorů, ve městě je vyšší kriminalita a horší životní prostředí. (Hladiš, 2006)

Podle Šimkové *„venkov s sebou nese nutnost trochu zpomalit, nadechnout se, užít si velkorysý prostor kolem sebe.“* Na venkově k sobě podle autorky mají lidé blíže, nečelí

tak vysokému stresu danému vnějšími faktory (hluk, doprava apod.), jako je tomu ve městě. Podle autorky představuje zejména pro osoby, které se na vesnici přestěhovaly z města, venkov návrat k přírodě a tomu, co dřív bylo běžné – tedy např. možnost utrhnout si vlastní jablko z vlastní zahrady, vypěstovat jej, trávit zcela přirozeně volný čas v přírodě. Toto tvrzení však dle autorky neplatí bez podmínky, že jedinec na tyto aktivity má čas. Neplatí tedy, že život na vesnici je nutně spokojenější, neboť pokud jedinec nemá čas, příležitost a chuť zvolnit, jen stěží může z těchto benefitů profitovat. Stres ze života jedince nezmezí, pokud svůj domov na venkově opustí v šest hodin ráno a vrátí se do něj v osm hodin večer. Autorka dále uvádí, že rodinný život na vesnici se více vyznačuje tradicemi a řádem – tento řád je dán místními aktivitami, pravidelným setkáváním příslušníků různých generací, návštěvou místních kulturních akcí, které se opakují a představují sepjetí s místní tradicí i národním folklórem (masopust, pálení čarodějnic, hody apod.). I když je dnešní život na vesnici mnohem méně oproti minulosti určován počasím, alespoň částečně je tento běh života zachován v jednotlivých událostech vesnického života. I v tomto ohledu ovšem mezi jednotlivými vesnicemi existují i velmi velké rozdíly, v některých je komunitní život velmi bohatý, v některých prakticky téměř neexistuje. Rozdíl spatřuje autorka i ve vztazích mezi obyvateli měst a vesnic – i na vesnici je možné žít v anonymitě, resp. izolovat se od ostatních obyvatel vesnice, pokud má však člověk zájem o společenský život, především určitou pospolitost a pocit sounáležitosti, vesnice je v tomto ohledu vstřícnější, i když se jedná o drobné aktivity, jako je společný úklid vesnice, místní sportovní turnaj nebo sousedské grilování: „*Pocit sounáležitosti, výpomoc, když ji nečekáte, koláč od sousedky s čerstvými jahodami ze zahrádky.*“ (Šimková, 2016)

Ztotožňuji se s autorkou, že nelze tvrdit, že je život na vesnici idyličtější, vyznačující se bližšími sociálními vztahy a menším stresem. Vždy záleží na tom, jaký životní styl preferuje daný jedinec, rodina. Podmínky života se však pochopitelně ve městech a na venkově liší. Na tyto aspekty jsem se zaměřila i v rámci vlastního výzkumu, který je popsán v praktické části práce.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

4.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je zjistit, v čem se liší venkovská a městská rodina. Dílčími cíli je zjistit, jaké jsou rozdíly mezi venkovskou a městskou rodinou v oblasti výchovy, životního stylu a postoji k významu a roli rodiny v dnešní společnosti.

4.2 Výzkumné otázky a výzkumné předpoklady

V rámci diplomové práce byly stanoveny tři výzkumné otázky (VO):

VO1: *Jak hodnotí dnešní rodinu zástupci venkovských a městských rodin?*

VO2: *Jak přistupují venkovské a městské rodiny k výchově dětí?*

VO3: *Jak venkovské a městské rodiny tráví svůj volný čas?*

V rámci každé výzkumné otázky byl též formulován výzkumný předpoklad (VP).

Stanoveny byly následující výzkumné předpoklady:

VP1: *Respondenti z města považují častěji než respondenti z venkova roli muže a ženy ve společnosti i v rodině za rovnocenné.*

Kritériem verifikace předpokladu bude častější volba souhlasné odpovědi u otázky č. 3 ze strany respondentů z města, ve srovnání s respondenty z venkova, a též častější volba možnosti a) u otázky č. 4 respondenty z města ve srovnání s respondenty z venkova.

VP2: *Výchova respondentů z městských a venkovských rodin se liší.*

Předpokladem je, že respondenti z města budou častěji než respondenti z venkova hodnotit svoji výchovu jako liberální, dále předpokládám, že se v městských rodinách oproti rodinám venkovským častěji podílejí rovnou měrou na výchově muž i žena, a též že se městské a venkovské rodiny liší v tom, co považují za prioritu při výchově svých dětí.

VP3: *Členové venkovských rodin společně tráví více času než členové rodin městských.*

Aby byl tento výzkumný předpoklad potvrzen, stanoveny byly následující kritéria: členové venkovských rodin častěji společně večeří než členové rodin městských (každý den), členové venkovských rodin spolu častěji oproti rodinám městským obědvají během obou víkendových dní a členové městských rodin oproti členům rodin venkovských častěji tráví svůj volný čas každý zvlášť.

4.3 Výzkumné metody a techniky

Jako nástroj v tomto realizovaném výzkumu byla použita technika dotazníkového šetření, tedy způsob písemného dotazování a následných písemných odpovědí. Dotazník byl vypracován autorkou práce za účelem kvantitativního zhodnocení životní úrovně rodiny žijící na venkově a ve městě.

V úvodní části dotazníku jsou uvedeny identifikační otázky, které slouží k získání základních údajů o respondentovi. Následující část v dotazníku je odborná a tvoří ji celkem 22 konkrétních položek.

Dotazník byl konstruován s cílem prověřit tři oblasti fungování moderní rodiny venkovské a městské, a to z pohledu: zhodnocení dnešní rodiny, výchovy dětí a volného času.

Rozdělení odborných položek v dotazníku do tří oblastí:

Oblast 1: Zhodnocení dnešní rodiny z pohledu městských a venkovských zástupců.

Položky v dotazníku č. 1, 2, 3, 4, 5, 6

Oblast 2: Přístup k výchově dětí z pohledu městských a venkovských zástupců.

Položky v dotazníku č. 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14

Oblast 3: Volný čas z pohledu městských a venkovských zástupců.

Položky v dotazníku č. 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22

4.4 Výzkumný soubor

Výzkumným vzorkem bylo přesně 100 respondentů, kterým byl rozdán dotazník. Vzorek respondentů byl získán záměrným výběrem, protože pro výzkum byla důležitá podmínka, aby měl respondent aspoň jedno dítě. Respondenti byli osloveni jednak v oblasti venkova a také města, což bylo relevantním znakem pro podstatu výzkumného šetření, ve kterém určujeme rozdíly mezi životní úrovní rodiny žijící na venkově a ve městě. Jako zástupci venkova byli osloveni občané menší obce Třebihošť. Za zástupce města byli zvoleni respondenti z města Dvůr Králové nad Labem. Oblastí výzkumu byla zvolena lokalita, ve které autorka práce žije. Dotazníky byly respondentům předloženy osobně a ve shodném počtu, tedy 50 a 50 dotazníků.

Díky ochotě a spolupráci respondentů byla dosažena návratnost dotazníků 100 %.

Tab. 1 Struktura výběrového souboru dle pohlaví:

Pohlaví respondentů	Venkov		Město	
	N	%	N	%
Muž	31	62,0 %	19	38,0 %
Žena	19	38,0 %	31	62,0 %
Celkem	50	100,0 %	50	100,0 %

Zdroj: autorka práce

Tab. 2 Struktura výběrového souboru dle věku:

Věk respondentů	Venkov		Město	
	N	%	N	%
18-29 let	6	12,0 %	6	12,0 %
30-39 let	20	40,0 %	16	32,0 %
40-49 let	20	40,0 %	24	48,0 %
50-59 let	4	8,0 %	4	8,0 %
Celkem	50	100,0 %	50	100,0 %

Zdroj: autorka práce

Tab. 3 Struktura výběrového souboru dle počtu dětí:

Počet dětí	Venkov		Město	
	N	%	N	%
Jedno	13	26,0 %	14	28,0 %
Dvě	24	48,0 %	28	56,0 %
Tři	9	18,0 %	7	14,0 %
Čtyři	4	8,0 %	0	0,0 %
Pět a více	0	0,0 %	1	2,0 %
Celkem	50	100,0 %	50	100,0 %

Zdroj: autorka práce

Tab. 4 Struktura výběrového souboru dle ekonomické úrovně:

Ekonomická úroveň rodiny	Venkov		Město	
	N	%	N	%
Nižší třída	2	4,0 %	4	8,0 %
Střední třída	45	90,0 %	44	88,0 %
Vyšší třída	3	6,0 %	2	4,0 %
Celkem	50	100,0 %	50	100,0 %

Zdroj: autorka práce

4.5 Ověření výzkumných předpokladů

V rámci prvního výzkumného předpokladu bylo předpovězeno, že respondenti z města považují častěji než respondenti z venkova roli muže a ženy ve společnosti i v rodině za rovnocenné. Kritéria, která se k ověření předpokladu vztahovala, byla spojena s dotazníkovými položkami č. 3 a 4.

V případě otázky č. 3 jsem předpokládala, že respondenti z města budou častěji volit souhlasnou odpověď oproti respondentům z venkova. Toto kritérium naplněno bylo, neboť respondenti z města častěji souhlasili s výrokem, že jsou role muže a ženy ve společnosti rovnocenné (souhlasnou odpověď, ať již volbou „a) Určitě ano“ či volbou „b) Spíše ano“, uvedlo 30 (60 %) respondentů z města, a jen 20 (40 %) respondentů z venkova).

V případě otázky č. 4 bylo předpokládáno, že respondenti z města budou častěji než respondenti z venkova volit na otázku „Jakým způsobem by se měl muž podílet na chodu domácnosti?“ možnost „a) Stejně jako žena“. Také toto kritérium bylo naplněno, neboť danou odpověď uvedlo 23 (46 %) respondentů z města a 17 (34 %) respondentů z venkova.

Vzhledem k tomu, že byla splněna obě stanovená kritéria, první výzkumný předpoklad byl potvrzen a můžu tedy konstatovat, že ve svých odpovědích respondenti z města častěji oproti respondentům z venkova vyjadřovali názor, že role muže a ženy je rovnocenná (v rodině, ve společnosti).

Druhý výzkumný předpoklad zněl: Výchova respondentů z městských a venkovských rodin se liší. Stanovena byla tři kritéria.

První kritérium bylo vázáno na odpovědi respondentů na otázku č. 9. Bylo předpokládáno, že respondenti žijící ve městě budou oproti respondentům žijícím na venkově hodnotit svoji výchovu jako liberální. Kritérium bylo naplněno, neboť 7 (14 %) respondentů z města označilo svoji výchovu za liberální, zatímco za liberální považují svoji výchovu pouze 4 (8 %) respondenti z venkova.

Druhé kritérium se vztahovalo k otázce č. 12. Bylo očekáváno, že respondenti z městských rodin budou oproti respondentům z venkovských rodin častěji uvádět, že se na výchově jejich dětí podílejí stejnou měrou muž i žena. Také toto kritérium bylo naplněno. Volbu této možnosti provedlo 21 (42 %) respondentů z města a 20 (40 %) respondentů z venkova.

Třetí kritérium se vztahovalo k otázce č. 13, v níž jsem se snažila zjistit, na co je v rodinách respondentů kladen největší důraz. Domnívala jsem se, že respondenti z města a venkova budou mít odlišné priority ve výchově svých dětí. Toto kritérium bylo taktéž naplněno, neboť respondenti z města se ve výchově nejčastěji zaměřují na to, aby z jejich dítěte vyrostl slušný člověk (tuto odpověď zvolilo 24 (48 %) respondentů z města), respondenti z venkova volili nejčastěji jako svoji odpověď kombinaci všech nabízených aspektů (tj. zaměřenost na spokojenost dítěte, jeho slušnost či dobré vzdělání) – tuto variantu uvedlo 26 (52 %) respondentů z venkova.

Druhý výzkumný předpoklad byl tedy taktéž potvrzen.

Třetí výzkumný předpoklad byl formulován následovně: Členové venkovských rodin společně tráví více času než členové rodin městských. Aby byl předpoklad potvrzen, bylo nutné splnění tří definovaných kritérií.

První kritérium se vztahovalo k otázce č. 15, v níž jsem se dotazovala, jak často venkovské a městské rodiny spolu večeří jako rodina, tj. všichni členové rodiny společně. Domnívala jsem se, že společně jako rodina spolu častěji (tj. každý den) večeří členové rodin venkovských. Toto kritérium naplněno nebylo, neboť danou alternativu u otázky č. 14 uvedlo 24 (48 %) respondentů žijících ve městě, ale jen 18 (36 %) respondentů z venkova.

Druhé kritérium vycházelo z otázky č. 16, která se respondentů dotazovala, jak často spolu všichni členové rodiny obědvají během víkendových dní. Bylo předpokládáno, že respondenti žijící na venkově budou častěji volit možnost „a) Ano, oba víkendové dny“. Ani toto kritérium však nebylo potvrzeno. Tuto odpověď uvedlo 42 (84 %) respondentů z města, ale jen 40 (80 %) respondentů z venkova.

Třetí kritérium se vztahovalo k otázce č. 18, v níž jsem se ptala, jak nejčastěji tráví rodiny respondentů svůj volný čas během víkendu. Očekávala jsem, že respondenti z města budou častěji uvádět, že volný čas během víkendu tráví každý člen rodiny zvlášť. Toto kritérium bylo naplněno, danou variantu odpovědi uvedl 1 (2 %) respondent z města, a žádný (0 %) respondent žijící na venkově.

Výzkumný předpoklad č. 3 tedy nebyl verifikován.

5 VYHODNOCENÍ A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ

V této kapitole tedy budou představeny a interpretovány výsledky 22 konkrétních otázek prostřednictvím tabulek a komentářů. V tabulkách jsou představeny hodnoty N, což jsou počty zaznamenaných odpovědí respondentů, které byly následně přepočítány na %.

První výzkumnou otázkou bylo zjišťováno, jak hodnotí dnešní rodinu zástupci městských a venkovských rodin.

Tab. 5 V jaké funkci podle Vás rodina v dnešní době nejvíce selhává?

Otázka č. 1	Venkov		Město	
	N	%	N	%
Emocionální	20	40,0 %	23	46,0 %
Hospodářskou	14	28,0 %	12	24,0 %
Reprodukční	10	20,0 %	9	18,0 %
Socializační	6	12,0 %	6	12,0 %
Celkem	50	100,0 %	50	100,0 %

Zdroj: autorka práce

Respondenti venkovských a městských rodin se ve svých názorech na roli rodiny a její postavení ve společnosti příliš nelišili, s výjimkou názoru na postavení muže a ženy. Podle respondentů plní dnešní rodina především funkci emocionální, tj. je zdrojem emocionálního uspokojení jejích členů. Tohoto názoru bylo 46 % respondentů z městských rodin a 40 % respondentů z rodin venkovských. Za pozornost stojí, že respondenti z obou skupin přikládali nejmenší význam socializační funkci rodiny (jako hlavní funkci rodiny ji uvedlo pouze 12 % respondentů z města a 12 % respondentů z venkova), byť je tato funkce velmi významná.

Jak vysvětluje Sollárová, lidský jedinec přichází na svět pouze jako „*potenciální člověk. Člověkem se stává v procesu socializace*“, přičemž právě rodina je první a velmi významnou institucí, v níž socializace jedince probíhá. (Sollárová, 2006, s. 49)

Je možné, že respondenti tomuto výrazu zcela nerozuměli. Nabízí se však i další vysvětlení. V mém výzkumu uváděli respondenti nejčastěji, ihned po funkci emocionální, funkci hospodářskou. Rodina tedy má být podle respondentů především místem emočního a materiálního zázemí. To souvisí s tím, jak se soudobá společnost proměňuje.

Bauman vnímá moderní svět jako svět přestávající se orientovat na cíl: „*Ve skutečnosti není důležitý cíl, ale sebejistota, která vyplývá z faktu vlastnictví prostředků k dosahování (a stanovení) cílů!*“ (Bauman, 1995, s. 133)

Samotný cíl, kterým bezpochyby socializace dítěte je, nemusí být tedy respondenty považován za prioritu, k níž je zapotřebí se ubírat. Podobně ani reprodukční funkce nebyla respondenty vyzdvihována, avšak respondenti z venkova i z města ji považovali za významnější než funkci socializační. Je tedy možné, že tyto funkce považují respondenti za zcela samozřejmé a jejich úsilí či očekávání se vztahuje spíše k funkci emocionální a hospodářské. V souvislosti s tím považují za významné zjištění, že podle většiny respondentů představuje v dnešní době dítě pro rodinu značnou finanční zátěž. Jak však bude dále uváděno, tato zátěž se týká i roviny emoční a případně i času, který rodiče dětem věnují.

Tab. 6 V dnešní rodině představuje dítě velkou finanční zátěž:

Otázka č. 2	Venkov		Město	
	N	%	N	%
Zcela souhlasím	9	18,0 %	5	10,0 %
Spíše souhlasím	30	60,0 %	34	68,0 %
Spíše nesouhlasím	9	18,0 %	10	20,0 %
Zcela nesouhlasím	2	4,0 %	1	2,0 %
Celkem	50	100,0 %	50	100,0 %

Zdroj: autorka práce

Vrátím-li se k problematice postavení muže a ženy ve společnosti, zde jsem pozorovala rozdíly mezi respondenty z města a venkova. Potvrzen byl první výzkumný předpoklad, že respondenti z města považují častěji než respondenti z venkova roli muže a ženy ve společnosti i v rodině za rovnocenné.

Tab. 7 Role ženy a muže ve společnosti jsou rovnocenné:

Otázka č. 3	Venkov		Město	
	N	%	N	%
Určitě ano	6	12,0 %	9	18,0 %
Spíše ano	14	28,0 %	21	42,0 %
Spíše ne	26	52,0 %	18	36,0 %
Určitě ne	4	8,0 %	2	4,0 %
Celkem	50	100,0 %	50	100,0 %

Zdroj: autorka práce

Respondenti z města častěji uváděli, že jsou role muže a ženy ve společnosti rovnocenné a též se častěji klonili k názoru, že by se muž měl na chodu domácnosti podílet stejně jako žena.

Tab. 8 Jakým způsobem by se měl muž podílet na chodu domácnosti?

Otázka č. 4	Venkov		Město	
	N	%	N	%
Méně než žena	14	28,0 %	6	12,0 %
Stejně jako žena	17	34,0 %	23	46,0 %
Více než žena	1	2,0 %	2	4,0 %
Záleží, kdo je živitel rodiny	18	36,0 %	19	38,0 %
Celkem	50	100,0 %	50	100,0 %

Zdroj: autorka práce

K tomuto však Farková uvádí, že vyšší rovnost, kdy např. ženy dokáží nezřídka finančně zajistit rodinu lépe než muž, přináší do rodin mimo jiné fragmentaci rodinných vztahů, ale i chybění vzorů sociálních rolí při zvládání náročných životních situací. (Farková, 2009, s. 24-25)

Socializační funkce rodiny tak dle našeho názoru může být oslabeny i v důsledku emancipačního hnutí žen v minulosti. Úkolem rodičů je zajistit optimální rodinné zázemí, dle respondentů zejména z hlediska emoční podpory a materiálních zdrojů. K tomu je však nutné nezřídka hodně pracovat, socializace se tak nutně nemusí odehrávat vždy v rodinném rámci, ale je přesouvána např. na instituce (mateřská škola, základní škola).

Názory respondentů z obou skupin na rodinu jsou pozitivní. Většina respondentů z venkova i z města se nedomnívá, že v dnešní rodině chybí solidarita, podobně není respondenty z obou skupin považováno manželství za přežitek.

Tab. 9 Manželství je v současné době přežitek, není nutné se brát:

Otázka č. 5	Venkov		Město	
	N	%	N	%
Zcela souhlasím	3	6,0 %	4	8,0 %
Spíše souhlasím	18	36,0 %	11	22,0 %
Spíše nesouhlasím	19	38,0 %	15	30,0 %
Zcela nesouhlasím	10	20,0 %	20	40,0 %
Celkem	50	100,0 %	50	100,0 %

Zdroj: autorka práce

Tab. 10 Solidarita v moderní rodině chybí:

Otázka č. 6	Venkov		Město	
	N	%	N	%
Zcela souhlasím	4	8,0 %	5	10,0 %
Spíše souhlasím	26	52,0 %	18	36,0 %
Spíše nesouhlasím	20	40,0 %	26	52,0 %
Zcela nesouhlasím	0	0,0 %	1	2,0 %
Celkem	50	100,0 %	50	100,0 %

Zdroj: autorka práce

Respondenti se také shodovali v tom, že dítě má v dnešní moderní rodině velmi silnou pozici, a to na úkor autority rodičů či saturace jejich potřeb. Pořídít si tedy dítě představuje pro respondenty nejen značnou finanční zátěž, ale i omezení jejich potřeb.

Tab. 11 Dítě má v dnešní moderní rodině příliš výraznou pozici, a to na úkor autority rodičů a jejich potřeb:

Otázka č. 7	Venkov		Město	
	N	%	N	%
Zcela souhlasím	6	12,0 %	8	16,0 %
Spíše souhlasím	31	62,0 %	28	56,0 %
Spíše nesouhlasím	12	24,0 %	13	26,0 %
Zcela nesouhlasím	1	2,0 %	1	2,0 %
Celkem	50	100,0 %	50	100,0 %

Zdroj: autorka práce

Druhou výzkumnou otázkou bylo zjišťováno, jak přistupují respondenti z venkova a města k výchově dětí. V rámci druhého výzkumného předpokladu jsem se domnívala, že se budou venkovské a městské rodiny ve výchově dětí lišit. Tento předpoklad byl také potvrzen.

Za pozornost stojí, že většina respondentů z obou skupin považuje za nejvhodnější prostředí pro výchovu dítěte venkov. Tuto odpověď uvedlo 34 (68 %) respondentů z města a 49 (98 %) respondentů z venkova. Pokud respondenti využili možnost doplnění odpovědi, uváděli, že je život na vesnici finančně méně náročný, na venkově je zdravější ovzduší, je zde větší solidarita v rámci komunity.

Tab. 12 Jaké prostředí považujete za vhodnější pro výchovu dětí?

Otázka č. 8	Venkov		Město	
	N	%	N	%
Městské	1	2,0 %	16	32,0 %
Venkovské	49	98,0 %	34	68,0 %
Celkem	50	100,0 %	50	100,0 %

Zdroj: autorka práce

Na základě výzkumu bylo zjištěno, že respondenti z městských i venkovských rodin častěji hodnotí svoji výchovu jako autoritativní, což znamená, že má dítě svá práva i povinnosti a také se rodiče i děti vzájemně respektují.

Tab. 13 Jak byste označil/a Váš výchovný styl?

Otázka č. 9	Venkov		Město	
	N	%	N	%
Autokratický	3	6,0 %	2	4,0 %
Autoritativní	31	62,0 %	27	54,0 %
Liberální	4	8,0 %	7	14,0 %
Od každého trochu	12	24,0 %	14	28,0 %
Celkem	50	100,0 %	50	100,0 %

Zdroj: autorka práce

Městské rodiny se však liší v tom, jaké povinnosti děti mají, či jak děti tráví svůj volný čas. V městských rodinách se děti častěji podílejí na domácích pracích (nepravidelně se domácím pracím věnují děti v 52 % venkovských rodin, a pouze v 36 % rodinách městských), děti z venkovských rodin tráví více svého volného času během pracovního dne na počítači.

Tab. 14 Kolik času tráví Vaše dítě na počítači během školních dní (během 1 školního dne):

Otázka č. 10	Venkov		Město	
	N	%	N	%
1-2 hodiny	13	26,0 %	9	18,0 %
3-4 hodiny	1	2,0 %	1	2,0 %
Do 1 hodiny	17	34,0 %	18	36,0 %
Do 30 minut	9	18,0 %	10	20,0 %
Více než 4 hodiny	1	2,0 %		0,0 %
Vůbec netráví čas na počítači	9	18,0 %	12	24,0 %
Celkem	50	100,0 %	50	100,0 %

Zdroj: autorka práce

Tab. 15 Pomáhá Vaše dítě či děti v domácnosti?

Otázka č. 11	Venkov		Město	
	N	%	N	%
Ne	3	6,0 %	4	8,0 %
Ano, ale nepravidelně	26	52,0 %	18	36,0 %
Ano, pravidelně, ale dítě nemá určenou činnost, kterou musí splnit	8	16,0 %	10	20,0 %
Ano, pravidelně, dítě má určenou činnost, kterou musí splnit	13	26,0 %	18	36,0 %
Celkem	50	100,0 %	50	100,0 %

Zdroj: autorka práce

Dále bylo zjištěno, že v městských rodinách se častěji podílí na výchově muž, což tedy koresponduje se zjištěním, že tato rovnocennost muže a ženy v domácnosti je prosazována zejména v rodinách městských.

Tab. 16 Kdo se nejvíce podílí na výchově ve Vaší rodině?

Otázka č. 12	Venkov		Město	
	N	%	N	%
Matka	30	60,0 %	29	58,0 %
Otec	0	0,0 %	0	0,0 %
Matka i otec stejnou měrou	20	40,0 %	21	42,0 %
Babička	0	0,0 %	0	0,0 %
Dědeček	0	0,0 %	0	0,0 %
Někdo jiný	0	0,0 %	0	0,0 %
Celkem	50	100,0 %	50	100,0 %

Zdroj: autorka práce

Rodiny se liší ve svých výchovných cílech – pro respondenty z města je nejdůležitější v rámci výchovy to, aby z jejich potomka vyrostl slušný člověk, respondenti z vesnice nejčastěji uváděli, že se zaměřují na všechny nabízené aspekty výchovy, tj. jak na orientaci výchovy směrem ke slušnému chování dítěte, tak i směrem k jeho spokojenosti a zajištění dobrého vzdělání dítěti.

Tab. 17 Na co kladete ve Vaší výchově největší důraz?

Otázka č. 13	Venkov		Město	
	N	%	N	%
Aby dítě bylo spokojené	11	22,0 %	7	14,0 %
Aby mělo dítě co nejlepší vzdělání	2	4,0 %	1	2,0 %
Aby z dítěte vyrostl slušný člověk	11	22,0 %	24	48,0 %
Na všechno výše	26	52,0 %	18	36,0 %
Celkem	50	100,0 %	50	100,0 %

Zdroj: autorka práce

Třetí výzkumná otázka zněla: Jak venkovské a městské rodiny tráví svůj volný čas? V rámci třetího výzkumného předpokladu jsem očekávala, že členové venkovských rodin společně tráví více času členové než rodin městských. Tento výzkumný předpoklad však potvrzen nebyl, neboť městské rodiny spolu častěji během pracovních dní večeri (každý den společně večerí 48 % městských rodin, a jen 36 % rodin venkovských), oba víkendové dny společně obědvá 84 % městských rodin, a jen 80 % rodin venkovských.

Bocan uvádí, že se četnost času tráveného rodiči s dětmi liší v závislosti na ekonomické situaci rodiny a též na vzdělání rodičů – čím je ekonomická situace rodiny lepší a čím je vyšší vzdělání rodičů, tím častěji tráví rodiče, ale i prarodiče s dětmi více času, děti těchto rodičů také častěji navštěvují zájmové kroužky. (Bocan, 2012, s. 87)

Výsledky výzkumu jsou tak v souladu s tvrzením Bocana, což se týká i účasti dětí na zájmových kroužcích (62 % respondentů z městských rodin uvedlo, že všechny jejich děti navštěvují zájmové kroužky, totéž uvedlo jen 26 % respondentů z venkova) a času, který děti tráví se svými prarodiči (alespoň jednou měsíčně se stýkají děti a prarodiče v případě 74 % respondentů z města, a jen v 62 % rodin z venkova).

Tab. 18 Navštěvují Vaše děti zájmové kroužky?

Otázka č. 14	Venkov		Město	
	N	%	N	%
Ano, ale jen některé děti	19	38,0 %	9	18,0 %
Ano, všechny	13	26,0 %	31	62,0 %
Dříve ano, dnes už ne	15	30,0 %	4	8,0 %
Ne, děti nechťejí	1	2,0 %	0	0,0 %
Ne, nenašli jsme vhodný zájmový kroužek	1	2,0 %	3	6,0 %
Ne, nepovažujeme to za důležité	1	2,0 %	3	6,0 %
Celkem	50	100,0 %	50	100,0 %

Zdroj: autorka práce

Tab. 19 Jak často společně jako rodina večeříte?

Otázka č. 15	Venkov		Město	
	N	%	N	%
Každý den	18	36,0 %	24	48,0 %
Jen o víkendu	13	26,0 %	9	18,0 %
Je to nahodilé	17	34,0 %	15	34,0 %
Vůbec spolu nevečeříme	2	4,0 %	2	4,0 %
Celkem	50	100,0 %	50	100,0 %

Zdroj: autorka práce

Tab. 20 Obědváte společně jako rodina o víkendu?

Otázka č. 16	Venkov		Město	
	N	%	N	%
Ano, ale jen jeden víkendový den	3	6,0 %	2	4,0 %
Ano, oba víkendové dny	40	80,0 %	42	84,0 %
Je to nahodilé, ale děje se to	7	14,0 %	6	12,0 %
Celkem	50	100,0 %	50	100,0 %

Zdroj: autorka práce

Venkovské a městské rodiny, které se zúčastnily výzkumu, se tak liší v mnoha sledovaných aspektech trávení volného času, přičemž z hlediska rodinné soudržnosti a četnosti setkávání se dětí a rodičů v rodině byly zjištěny pozitivnější výsledky u rodin městských. Nabízí se otázka, čím je tento rozdíl způsoben.

Tab. 21 Jak často se Vaše děti stýkají se svými prarodiči?

Otázka č. 17	Venkov		Město	
	N	%	N	%
Pravidelně, alespoň jednou měsíčně	10	20,0 %	16	32,0 %
Pravidelně, alespoň jednou týdně	21	42,0 %	21	42,0 %
Pravidelně, několikrát do týdne	13	26,0 %	5	10,0 %
Velmi nepravidelně	6	12,0 %	8	16,0 %
Celkem	50	100,0 %	50	100,0 %

Zdroj: autorka práce

Co se týče trávení volného času, respondenti z městských i venkovských rodin nejčastěji uváděli, že volný čas během víkendových dní tráví společně s dětmi, liší se však forma trávení volného času – zatímco 48 % městských rodin se nejčastěji věnuje kulturnímu nebo sportovnímu vyžití, v případě rodin venkovských tvoří náplň tohoto

volného času nejčastěji domácí práce a běžné aktivity, jako sledování televize, hraní her apod. (tuto odpověď uvedlo 46 % rodin venkovských, a jen 22 % rodin městských).

Tab. 22 Jak nejčastěji trávíte jako rodina svůj volný čas o víkendu?

Otázka č. 18	Venkov		Město	
	N	%	N	%
Je to tak napůl, dohromady i každý zvlášť	11	22,0 %	10	20,0 %
Každý zvlášť, každý máme své aktivity	0	0,0 %	1	2,0 %
Všichni dohromady – domácí práce, běžné soužití (televize, hry)	23	46,0 %	11	22,0 %
Všichni dohromady – návštěva přátel, rodiny	2	4,0 %	6	12,0 %
Všichni dohromady – sportujeme, kulturní vyžití apod.	14	28,0 %	22	44,0 %
Celkem	50	100,0 %	50	100,0 %

Zdroj: autorka práce

Další dílčí otázkou v mém výzkum bylo zjišťování toho, za co nevíce rodiny utrácí ze svého rodinného rozpočtu. Není překvapivé, že pro venkovské i městské respondenty představují největší položky právě potraviny či spotřební výdaje, ke kterým se vyjádřila takřka polovina dotazovaných respondentů na venkově i ve městě.

Tab. 23 Za co nejvíce jako rodina utrácíte?

Otázka č. 19	Venkov		Město	
	N	%	N	%
Doprava	1	2,0 %	0	0,0 %
Vzdělání	1	2,0 %	0	0,0 %
Kultura	0	0,0 %	3	6,0 %
Potraviny	25	50,0 %	24	48,0 %
Spotřební výdaje (energie, bydlení)	22	44,0 %	22	44,0 %
Jiné	1	2,0 %	1	2,0 %
Celkem	50	100,0 %	50	100,0 %

Zdroj: autorka práce

Respondenti se v jedné z otázek vyjadřovali také k tomu, zda se účastní společenského života v jejich okolí. Z odpovědí vyplývá, že respondenti z města se účastní ať už pravidelně či jen někdy společenských událostí častěji než respondenti z venkova. Pouze jeden dotázaný z venkova a města odpověděli totožně, tedy, že se společenského života ve svém okolí neúčastní vůbec.

Tab. 24 Účastní se Vaše rodina společenského života ve Vašem okolí (festivaly, hody, aktivity místních klubů a spolků, aktivity realizované školou, kterou navštěvují Vaše děti apod.)?

Otázka č. 20	Venkov		Město	
	N	%	N	%
Ano, pravidelně	7	14,0 %	9	18,0 %
Ano, ale ne moc často	33	66,0 %	35	70,0 %
Spíše ne	9	18,0 %	5	10,0 %
Určitě ne	1	2,0 %	1	2,0 %
Celkem	50	100,0 %	50	100,0 %

Zdroj: autorka práce

Nabídku volnočasového vyžití ve své obci hodnotí kladněji respondenti z města, nicméně rozdíl mezi odpověďmi obou skupin respondentů nebyl příliš významný. Respondenti z venkova nejčastěji odpovídali, že jsou „spíše“ spokojeni (odpověď uvedlo 60 % respondentů z venkova), respondenti z města nejčastěji uváděli, že jsou „velmi“ spokojeni (odpověď uvedlo 56 % respondentů z města).

Tab. 25 Jak hodnotíte nabídku týkající se společenského vyžití (včetně kultury, sportu apod.) ve Vašem městě či vesnici?

Otázka č. 21	Venkov		Město	
	N	%	N	%
Jsem velmi spokojena	2	4,0 %	28	56,0 %
Jsem spíše spokojena	30	60,0 %	17	34,0 %
Jsem spíše nespokojena	17	34,0 %	5	10,0 %
Jsem velmi nespokojena	1	2,0 %	0	0,0 %
Celkem	50	100,0 %	50	100,0 %

Zdroj: autorka práce

Lze považovat za limit mého výzkumu, že jsem se respondentů nedotazovala na jejich vzdělání. Co se týče ekonomické úrovně rodiny, respondenti z obou skupin nejčastěji hodnotili svoji rodinu jako „střední třídu“ (jednalo se o 88 % respondentů z města a 90 % respondentů z vesnice). Byť je tedy pravděpodobně ekonomická úroveň rodin respondentů z města a venkova přibližně stejná, respondenti z města uváděli, že jezdí častěji na rodinnou dovolenou (70 % respondentů z města uvedlo, že na dovolenou jezdí více než jednou ročně, totéž uvedlo jen 50 % respondentů z venkova).

Tab. 26 Jak často jezdíte společně jako rodina na dovolenou?

Otázka č. 22	Venkov		Město	
	N	%	N	%
2krát ročně	18	36,0 %	20	40,0 %
3krát ročně	3	6,0 %	7	14,0 %
4krát ročně	3	6,0 %	2	4,0 %
Alespoň 1 ročně	25	50,0 %	15	30,0 %
Více než 4krát ročně	1	2,0 %	6	12,0 %
Celkem	50	100,0 %	50	100,0 %

Zdroj: autorka práce

Rozdíly tedy mohou být způsobeny vzdělaností respondentů, která má dle Bocana vliv na způsob trávení volného času s dětmi, vliv však může mít i samotné místo bydliště. (Bocan, 2012, s. 87)

Uváděla jsem, že podle Hegera jsou venkovské rodiny více zapojené do života komunity, společenský život bývá na venkově, a to z hlediska kontaktu s lidmi známými, menší, město je podle autora anonymní masou. (Heger, 2012, s. 81-82)

Podobně Tomanová a Švarc vysvětlují, že zejména v satelitních městech bývá život obyvatel osamělý a atomizovaný. Děti jsou rozváženy do zájmových kroužků, rodiče většinu pracovního dne působí v zaměstnáních. (Tomanová, Švarc, 2007)

To může vést dle mého názoru zejména v případě rodin městských k vyšší potřebě vzájemného kontaktu v rodině, ale i určitému uzavírání se rodiny vůči okolí. Rodina venkovská, zejména jedná-li se o rodinu, která se na venkov nepřestěhovala, je více součástí místní komunity. Rodinám městským tato sounáležitost může chybět, a může tedy docházet ke kompenzaci v rámci naplnění emočních a sociálních potřeb, členové městské rodiny si tyto potřeby více sytí vzájemně. Bezpochyby by však bylo vhodné více se tomuto zjištění věnovat v případném navazujícím výzkumu.

ZÁVĚR

Diplomová práce byla věnována problematice rozdílů venkovské a městské rodiny. Je jisté, že tyto rodiny sdílí stejný společenský kontext. Přesto se život ve městě a na venkově v některých aspektech může lišit. V diplomové práci jsem zkoumala, jaké jsou hlavní rozdíly mezi rodinami městskými a venkovskými, přičemž jsem se zaměřovala zejména na kontext rodinného života, včetně výchovy dětí.

V teoretické části práce byla popsána soudobá česká rodina. Byly uvedeny hlavní znaky rodiny, její funkce, vymezeny byly termíny venkov a město. Dále byly přiblíženy významné teorie rodiny, pozornost byla věnována mezigeneračnímu soužití a postavení dítěte v rodině. V závěru teoretické části jsem se zabývala kvalitou života městských a venkovských rodin, přičemž jsme se věnovala oblastem práce a materiálního zázemí venkovských a městských rodin, vztahům uvnitř i vně rodiny a odlišnostem v životním stylu městských a venkovských rodin.

Na teoretická východiska bylo navázáno vlastním výzkumným šetřením, jehož cílem bylo zjistit, v čem se liší venkovská a městská rodina. Dílčími cíli bylo zjistit, jaké jsou rozdíly mezi venkovskou a městskou rodinou v oblasti výchovy, životního stylu a postoji k významu a roli rodiny v dnešní společnosti. Výzkum byl koncipován jako kvantitativní, výzkumný soubor tvořilo 50 respondentů žijících na venkově a 50 respondentů žijících ve městě.

Výzkumem bylo zjištěno, že se městské a venkovské rodiny, jejichž zástupci se zúčastnili výzkumného šetření, liší především v oblasti životního stylu a v některých aspektech výchovy.

Rodinu si respondenti spojují především s funkcí emocionální a hospodářskou, méně významná je pro respondenty funkce reprodukční a socializační. Respondenti z města a venkova se odlišovali ve svých názorech na roli muže a ženu ve společnosti. Není překvapující, že respondenti z města se častěji domnívali, že jsou role obou pohlaví ve společnosti rovnocenné. Názory respondentů se promítají i do jejich chování, a to zejména v souvislosti s péčí o domácnost a výchovu dětí – v obou oblastech se více angažují muži z města.

Za pozitivní lze považovat zjištění, že se respondenti obou skupin domnívají, že dnešním rodinám nechybí solidarita. Co se týče mezigenerační solidarity, ta byla zjištěna v obou typech rodin, a to v souvislosti s péčí prarodičů o vnoučata. Kontakt dětí

s prarodiči je častý, častější je u rodin městských. Pozitivní je též zjištění, že podle respondentů, a to jak respondentů z venkova, tak i z města, není ani v současné době manželství přežitkem. Vytvořit kompletní rodinu je však podle respondentů náročné – dítě v rodině představuje podle respondentů obou skupin značnou finanční zátěž, navíc dítě v dnešní rodině zaujímá centrální postavení, což vede podle respondentů i k tomu, že se snižuje rodičovská autorita a je omezena saturace rodičovských potřeb.

Lze tedy konstatovat, že rodiny respondentů se vyznačují vzájemnou blízkostí. Děti jsou podporovány v zájmových kroužcích, rodiny se snaží trávit hodně času společně. Rodinám z venkova se však daří častěji spolu večeřet během pracovních dní a obědvat během dní víkendových. Náplň volného času se však v rodinách venkovských a městských liší. Respondenti z obou skupin uváděli, že nejčastěji tráví čas společně, v případě rodin z venkova je však tento čas vyplněn domácími pracemi, sledováním televize apod., rodiny z města častěji vyhledávají kulturní nebo společenské vyžití. Byť se respondenti z obou skupin shodli v tom, že pro výchovu dětí je lepší venkov, co se týče spokojenosti se volnočasovým vyžitím, spokojenější jsou respondenti žijící ve městě. Městské rodiny také častěji jezdí na dovolenou.

Vzhledem k některým limitům výzkumu (nízký počet respondentů, absence informací o vzdělání respondentů) není možné určit, jaké faktory se přesně podílejí na zjištěných rozdílech rodin městských a venkovských. Na realizovaný výzkum lze však pohlížet jako na výzkumnou sondu, pomocí níž bylo možné identifikovat příčiny některých rozdílů rodin venkovských a městských. Na výzkum by bylo vhodné navázat např. kvalitativním šetřením, pomocí něž by bylo možné hlouběji zkoumat, jaké faktory vedou rodiny k odlišnému trávení volného času, co zapříčiňuje odlišný postoj členů venkovských a městských rodin k roli muže a ženy ve společnosti, odlišné angažovanosti mužů v rodině apod.

Stanovený cíl práce i cíl výzkumu lze dle mého názoru považovat za splněný. Za nejvíce překvapující zjištění svého výzkumu považují názor většiny respondentů, že manželství pro ně není přežitkem. Podobně se respondenti nebrání počtům dětí a jejich výchově, i když si uvědomují, o jaký zásah do jejich autonomie a komfortu se jedná. Tato zjištění spíše vyvrací názory, že je současná rodina v krizi. Pochopitelně není současná rodina stejná, jako byla např. rodina středověká. Je jiná. Není však rodinou, v níž by se její členové o sebe nezajímali a neměli zájem společně trávit volný čas. I když se rodiny městské a venkovské liší, v základních atributech tak zůstávají stejné.

SEZNAM LITERATURY

- BALÍK, Stanislav. *Komunální politika: obce, aktéři a cíle místní politiky*. Praha: Grada, 2009. 250 s. ISBN 978-80-247-2908-4.
- BAUMAN, Zygmunt. *Úvahy o postmoderní době*. Praha: Slon, 1995. 163 s. ISBN 80-85850-12-5.
- BOCAN, Milan. *Děti v ringu dnešního světa: hodnotové orientace dětí ve věku 6-15 let*. Praha: Národní institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, 2012. 98 s. ISBN 978-80-87449-24-0.
- BROWNE, Ken. *Introducing Sociology for AS level*. 2nd ed. Cambridge: Polity Press, 2006. 432 p. ISBN 978-07456-3559-0.
- DENISON, Barbora J. Marriage and Divorce. In SWATOS, William H., Jr. (Ed.). *Encyclopedia of Religion and Society*. Walnut Creek: Alta Mira, 1998, s. 283-285. ISBN 0-7619-8956-0.
- DUFFKOVÁ, Jana, URBAN, Lukáš a Josef DUBSKÝ. *Sociologie životního stylu*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 237 s. ISBN 978-80-7380-123-6.
- ELKIND, David. Empty Parenthood: The Loss of Parental Authority in the Postmodern Family. In HEWETT, Sylvia Ann, RANKIN, Nancy and Cornel WEST (Eds.). *Taking Parenting Public: The Case for a New Social Movement*. Lanham: Rowman & Littlefield, 2002, s. 29-44. ISBN 0-7425-2110-9.
- FARKOVÁ, Marie. *Dospělost a její variabilita*. Praha: Grada, 2009. 136 s. ISBN 978-80-247-2480-5.
- FRANKE, Helena. Rodičovství – partnerství a mezníky ve vývoji dětí. In KOLAŘÍK, Marek (Ed.). *XIII. národní konference o manželském, partnerském a rodinném poradenství: Partnerství a rodičovství – synergie a kongruence*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016, s. 13-26. ISBN 978-80-244-5035-3.
- HAMPLOVÁ, Dana. Sociologie rodiny. In ŠUBRT, Jiří a kol. *Soudobá sociologie VI: Oblasti a specializace*. Praha: Karolinum, 2014a, s. 9-20. ISBN 978-80-246-2558-4.
- HAMPLOVÁ, Dana. Hlídaní vnoučat českými prarodiči v mezinárodním srovnání. *SDA Info*, 2014, roč. 8, č. 1, s. 25-40. 1802-8152.
- HARGAŠOVÁ, Marta a Tomáš NOVÁK. *Předmanželské poradenství*. Praha: Grada, 2007. 138 s. ISBN 978-80-247-1730-2.

- HAŠKOVCOVÁ, Helena. Solidarita se seniory v ČR – proklamace, realita a jaká budoucnost? *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2014, roč. 4, č. 2, s. 30-41. ISSN 1804-8137.
- HAVLÍKOVÁ, Jana. Mezigenerační vzájemná výpomoc v českých rodinách vyššího věku a její srovnání s vybranými evropskými zeměmi. *Sociální práce/Sociálna práca*. 2012, roč. 12, č. 4, s. 102-112. ISSN 1213-6204.
- HEGER, Vladimír. *Komunikace ve veřejné správě*. Praha: Grada, 2012. 256 s. ISBN 978-80-247-3779-9.
- HLUBINKOVÁ, Zuzana. *Psychologie a sociologie ekonomického chování*. 3., aktualiz., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Grada, 2008. 277 s. ISBN 978-80-247-1593-3.
- JANDOUREK, Jan. *Průvodce sociologií*. Praha: Grada, 2008. 208 s. ISBN 978-80-247-2397-6.
- KATRŇÁK, Tomáš a kol. *Na prahu dospělosti: partnerství, sex a životní představy mladých v současné české společnosti*. Praha: Dokořán, 2011. 222 s. ISBN 978-80-7363-352-3.
- KLEVETOVÁ, Dana. *Motivační prvky při práci se seniory*. 2., přeprac. vyd. Praha: Grada, 2017. 224 s. ISBN 978-80-271-0102-3.
- KOVÁŘ, Pavel. *Ekosystémová a krajinná ekologie*. Praha: Karolinum, 2014. 169 s. ISBN 978-80-246-2788-5.
- KRAUS, Bohuslav. *Životní styl současné české rodiny*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. 246 s. ISBN 978-80-7435-544-8.
- KUBÁTOVÁ, Helena. *Sociologie životního způsobu*. Praha: Grada, 2010. 272 s. ISBN 978-80-247-2456-0.
- LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. 368 s. ISBN 80-247-1284-9.
- LOUŽEK, Marek. Mikroekonomické základy reprodukčního chování. *Politická ekonomie*, 2010, č. 3, s. 374-391. ISSN 0032-3233.
- LUPAČ, Petr a Jan SLÁDEK. Městská otázka a informační věk v díle Manuela Castellse. In ŠUBRT, Jiří a kol. *Soudobá sociologie I: Teoretické koncepce a jejich autoři*. Praha: Karolinum, 2007, s. 178-212. ISBN 978-80-246-1275-1.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 161 s. ISBN 80-86429-19-9.
- McINTOSH, Jane. *Handbook to Life in Prehistoric Europe*. New York: Oxford University Press, 2009. 404 p. ISBN 978-0-19-538476-5.

- MIKULKOVÁ, Milena. *Ruce hlavu vzhůru, rodiče!: na výchovu selským rozumem*. Praha: Grada, 2015. 218 s. ISBN 978-80-247-5606-6.
- MOŽNÝ, Ivo. *Moderní rodina*. Brno: Blok, 1990. 184 s. ISBN 80-7029-018-8.
- MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Vyd. 2., uprav. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. 250 s. ISBN 80-86429-05-9.
- MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. 311 s. ISBN 80-86429-58-X.
- PAULÍK, Karel. *Psychologie lidské odolnosti*. Praha: Grada, 2010. 240 s. ISBN 978-80-247-2959-6.
- PERLÍN, Radim, KUČEROVÁ, Silvie a Zdeněk KUČERA. Typologie venkovského prostoru Česka. *Geografie*, 2010, roč. 115, č. 2, s. 161-187. ISSN 1212-0014.
- REICHEL, Jiří. *Kapitoly systematické sociologie*. Vyd. 2., přeprac. a dopl. Praha: Grada, 2008. 239 s. ISBN 978-80-247-2594-9.
- SIROVÁTKA, Tomáš a Petr MAREŠ. Rodina, sociální rizika a sociální politika. In PLAŇAVA, Ivo a Milan PILÁT (Eds.). *Děti, mládež a rodiny v období transformace: sborník prezentací na sympoziu pořádaném ve dnech 19.-21. září 2002 Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity Brno*. Brno: Barrister & Principal, 2002, s. 108-128. ISBN 80-86598-36-5.
- SOBOTKOVÁ, Marie. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. 173 s. ISBN 80-7178-559-8.
- SOLLÁROVÁ, Eva. Socializace. In VÝROST, Josef a Ivan SLAMĚNÍK. (Eds.). *Vývojová psychologie*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2008, s. 49-68. ISBN 978-80-247-1428-8.
- SVOBODOVÁ, Kamila. Seniorská generace a její životní situace. In KUCHAROVÁ, Věra a Anna ŠŤASTNÁ (Eds.). *Partnerství, rodina a mezigenerační vztahy v české společnosti*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2009, s. 89-106. ISBN 978-80-87007-1.
- ŠNÝDROVÁ, Ivana. *Manažerka a stres*. Praha: Grada, 2006. 173 s. ISBN 80-247-1272-5.
- ŠULOVÁ, Lenka. Současná česká rodina. In GILLERNOVÁ, Ilona, KEBZA, Vladimír a Milan RYMEŠ. *Psychologické aspekty změn v české společnosti*. Praha: Grada, 2011, s. 106-120. ISBN 978-80-247-2798-1.
- VOHLÍDALOVÁ, Marta. Kdo podává žádost o rozvod a jaké jsou příčiny rozpadu partnerských vztahů? *Gender, rovné příležitosti, výzkum*. 2010, roč. 12, č. 2, s. 48-56. ISSN 1213-0028.

Legislativní zdroje:

Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích.

Internetové zdroje:

BUŘIČOVÁ, Monika. Poštovní spořitelna bourá stereotypy. Odhalila, jak se ve skutečnosti žije na vesnici. *Era Poštovní spořitelna*. [online] 13.5.2015 [cit. 2018-02-02].

Dostupné z: <https://www.erasvet.cz/portal/-/tz150513>

ČSÚ. Postavení venkova v krajích. *Český statistický úřad*. [online] 1.12.2009 [cit. 2018-01-02]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/postaveni_venkova_v_krajich_cr

ČSÚ. Vydání a spotřeba domácností statistiky rodinných účtů – domácnosti podle postavení velikosti obce, příjmová pásma, regiony soudržnosti – 2015. *Český statistický úřad*. [online] 10.6.2016 [cit. 2018-02-01]. Dostupné z:

<https://www.czso.cz/csu/czso/vydani-a-spotreba-domacnosti-statistiky-rodinnych-uctu-domacnosti-podle-postaveni-osoby-v-cele-podle-velikosti-obce-prijmova-pasma-regiony-soudrznosti-2015>

ČSÚ. Rozvody podle délky trvání manželství. *Český statistický úřad*. [online] 29. 12. 2017 [cit. 2018-01-28]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/1-obyvateľstvo-a-rodiny-a-domacnosti-ukt11d32im>

DAUBNER, Petr. Nejmenší města a obce České republiky. *Skompasem.cz*. [online] 13.4.2008 [cit. 2018-02-01]. Dostupné z: <http://skompasem.cz/clanky/clanky---cesko/nejmensi-mesta-a-obce-ceske-republiky.html>

HABARTOVÁ, Pavlína. Nesezdaná soužití. *Český statistický úřad*. [online] 30. 6. 2014 [cit. 2018-01-28]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20541791/170227-14.pdf/27ebcd5e-95ba-4ef4-8c65-c2a9bc58f9d8?version=1.0>

HLADIŠ, Lubomír. Žije se lépe ve městě nebo na vesnici? *FinExpert.cz*. [online] 19.9.2006 [cit. 2018-02-04]. Dostupné z: <https://finexpert.e15.cz/zije-se-lepe-ve-meste-nebo-na-vesnici>

JANÁČKOVÁ, Laura. Sexuoložka Laura Janáčková: Přibývá mužů, kteří odmítají sex. *Novinky.cz*. [online] 10.5.2015 [cit. 2018-02-04]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/zena/vztahy-a-sex/334997-sexuolozka-laura-janackova-pribyva-muzu-kteri-odmitaji-sex.html>

JEŽDÍKOVÁ, Lenka. Život na venkově = spokojenost či rozčarování? *Agris.cz*. [online] 2005 [cit. 2018-02-03]. Dostupné z: www.agris.cz/clanek/151540

[KRATOCHVÍLOVÁ, Zuzana. Malý venkov vymírá, podnikání v obcích zvoní hrana. Asociace malých a středních podniků a živnostníků ČR. \[online\] 2017 \[cit. 2018-02-03\]. Dostupné z: <http://amsp.cz/maly-venkov-vymira-podnikani-v-obcich-zvoni-hrana/>](#)

[MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ ČR. Strategie regionálního rozvoje ČR 2014-2020. Ministerstvo pro místní rozvoj ČR. \[online\] duben 2013 \[cit. 2018-02-03\]. Dostupné z: <http://www.mmr.cz/getmedia/08e2e8d8-4c18-4e15-a7e2-0fa481336016/SRR-2014-2020.pdf?ext=.pdf>](#)

MPSV. Legislativa a systém sociálně-právní ochrany. *Ministerstvo práce a sociálních věcí.* [online] 15.1.2013 [cit. 2018-02-02]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/14304>

PERLÍN, Radim. Venkov, typologie venkovského prostoru. *Ministerstvo vnitra České republiky.* [online] n.d. [cit. 2018-02-01]. Dostupné z: www.mvcr.cz/soubor/perlin-pdf

ŠIMKOVÁ, Lenka. Pryč z města. *Psychologie.cz.* [online] 20.5.2016 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: <https://psychologie.cz/pryc-z-mesta/>

ŠIMKOVÁ-KOUTOVÁ, Radka. Rodina, to je i babička a dědeček. *Šance dětem.* [online] 30.11.2017 [cit. 2018-02-02]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/rodina-to-je-i-babicka-a-dedecek-220.html>

ŠIRMER, Pavel. Vydání venkovských a městských domácností. *Statistika & My.* [online] 2013 [cit. 2018-02-02]. Dostupné z: <http://www.statistikaamy.cz/2014/05/vydani-venkovskych-a-mestskych-domacnosti/>

ŠRÁMKOVÁ, Martina. Tři generace v jednom domě: něco za něco. *Denik.cz.* [online] 10.1.2009 [cit. 2018-02-01]. Dostupné z: https://www.denik.cz/moje_rodina/babyboom_tri_generace_v_jednom_dome20090110.html

TÁBORSKÝ, Jan. Satelitní městečka očima sociologa. *Časopis stavebnictví.* [online] 2007 [cit. 2018-02-03]. Dostupné z: https://www.casopisstavebnictvi.cz/satelitni-mestecka-ocima-sociologa_N298

TOMANOVÁ, Libuše a Petr ŠVARC. Satelitní městečka změnila krajinu na sto let dopředu. *Cestování iDNES.cz.* [online] 19.7.2007 [cit. 2018-02-03]. Dostupné z: https://cestovani.idnes.cz/satelitni-mestecka-zmenila-krajinu-na-sto-let-dopredu-pft-/pocesku.aspx?c=A070918_113206_igcechy_tom

VÍTKOVÁ, Eva. Jak v obcích podpořit malé podnikatele. *Asociace malých a středních podniků a živnostníků ČR.* [online] září 2015 [cit. 2018-02-03]. Dostupné z: http://www.amsp.cz/uploads/dokumenty_2015/AMSP_v_mediich/Moderni_obec.pdf

Výchova dětí: Zlobivé děti, arogantní rodiče, učitelé bez práce – tak vypadá výchova dětí v Čechách. [online] 27.7.2016 [cit. 2018-02-04]. Dostupné z: <http://www.svetzeny.cz/psychologie/vychova-deti/zlobive-deti-arogantni-rodice-ucitele-bez-prace-tak-vypada-vychova-deti-v-cechach-kdo-za-to-muze>

ZUNOVÁ, Andrea. Zelené vdovy ubíjí život v přepychu. *Novinky.cz*. [online] 9. 4. 2012 [cit. 2018-02-03]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/zena/styl/263850-zelene-vdovy-ubiji-zivot-v-prepychu.ht>

PŘÍLOHY

Výzkumný problém: Čím se liší venkovská rodina od městské?

DOTAZNÍK

Dobrý den. Jmenuji se Alice Janatová a jsem studentkou České zemědělské univerzity.

Prosím o vyplnění následujícího dotazníku týkajícího se života dnešních rodin. Výsledky budou použity pro účely mé diplomové práce. Vaše anonymita bude zajištěna.

U každé položky zvolte prosím vždy jen jednu odpověď. Jste-li k tomu vyzván/a, prosím o doplnění Vaší odpovědi – cokoliv, co Vás k dané otázce napadne.

V případě zájmu o výsledky výzkumu mne prosím kontaktujte na adrese: janatovaalice@seznam.cz

Děkuji za Váš čas i ochotu!

Údaje o Vás:

Vaše pohlaví:

a) Žena

b) Muž

Váš věk:

a) 18-29 let

b) 30-39 let

c) 40-49 let

d) 50-59 let

e) 60 a více let

Máte děti?

a) Ano

b) Ne

Kolik dětí vychováváte v rodině (Vašich i partnera/partnerky):

a) Žádné

b) Jedno

c) Dvě

d) Tři

e) Čtyři

f) Pět a více

Žijete na vesnici, nebo ve městě?

a) Na vesnici

b) Ve městě

Jak hodnotíte ekonomickou úroveň rodiny:

a) Nižší třída

b) Střední třída

c) Vyšší třída

1. V jaké funkci podle Vás rodina v dnešní době nejvíce selhává?

- a) Reprodukční (plození dětí)
- b) Hospodářskou (zajištění ekonomické úrovně rodiny)
- c) Emocionální (emocionální uspokojení pro členy rodiny)
- d) Socializační (socializace dítěte)

2. V dnešní rodině představuje dítě velkou finanční zátěž:

- a) Zcela souhlasím
- b) Spíše souhlasím
- c) Spíše nesouhlasím
- d) Zcela nesouhlasím

3. Role ženy a muže ve společnosti jsou rovnocenné:

- a) Určitě ano
- b) Spíše ano
- c) Spíše ne
- d) Určitě ne

Zde můžete svoji odpověď doplnit, vysvětlit.....

4. Jakým způsobem by se měl muž podílet na chodu domácnosti?

- a) Stejně jako žena
- b) Méně než žena
- c) Více než žena
- d) Záleží na tom, kdo je živitel rodiny

5. Manželství je v současné době přežitek, není nutné se brát:

- a) Zcela souhlasím
- b) Spíše souhlasím
- c) Spíše nesouhlasím
- d) Zcela nesouhlasím

Zde můžete svoji odpověď doplnit, vysvětlit.....

6. Solidarita v moderní rodině chybí:

- a) Zcela souhlasím
- b) Spíše souhlasím
- c) Spíše nesouhlasím
- d) Zcela nesouhlasím

7. Dítě má v dnešní moderní rodině příliš výraznou pozici, a to na úkor autority rodičů a jejich potřeb:

- a) Zcela souhlasím
- b) Spíše souhlasím
- c) Spíše nesouhlasím
- d) Zcela nesouhlasím

8. Jaké prostředí považujete za vhodnější pro výchovu dětí?

- a) Venkovské
- b) Městské

Zde můžete svoji odpověď doplnit, vysvětlit.....

9. Jak byste označil/a Váš výchovný styl?

- a) Autokratický (rodič je autoritou, dítě musí poslouchat)
- b) Liberální (dítě má v rodině hodně prostoru, autorita rodiče je menší)
- c) Autoritativní (dítě má svá práva, ale i povinnosti, vzájemně se respektují)
- d) Od každého trochu
- e) Nemám děti

10. Kolik času tráví Vaše dítě na počítači během školních dní (během 1 školního dne):

- a) Do 30 minut
- b) Do 1 hodiny

- c) 1-2 hodiny
- d) 3-4 hodiny
- e) Více než 4 hodiny
- f) Vůbec netráví čas na počítači

11. Pomáhá Vaše dítě či děti v domácnosti?

- a) Ano, pravidelně, dítě má určenou činnost, kterou musí splnit
- b) Ano, pravidelně, ale dítě nemá určenou činnost, kterou musí splnit
- c) Ano, ale nepravidelně
- d) Ne

12. Kdo se nejvíce podílí na výchově ve Vaší rodině?

- a) Matka
- b) Otec
- c) Matka i otec stejnou měrou
- d) Babička
- e) Dědeček
- f) Babička i dědeček
- g) Někdo jiný (kamarád, kamarádka, jiný příbuzný, chůva apod.)

13. Na co kladete ve Vaší výchově největší důraz?

- a) Aby mělo dítě co nejlepší vzdělání
- b) Aby z dítěte vyrostl slušný člověk
- c) Aby dítě bylo spokojené
- d) Na všechno výše
- e) Jiné (uveďte prosím).....

14. Navštěvují Vaše děti zájmové kroužky?

- a) Ano, všechny
- b) Ano, ale jen některé děti

- c) Dříve ano, dnes už ne
- d) Ne, nepovažujeme to za důležité
- e) Ne, nemáme na to peníze
- f) Ne, děti nechtějí
- g) Ne, nenašli jsme vhodný zájmový kroužek
- h) Jiné (uveďte prosím)

Zde můžete Vaši odpověď doplnit, vysvětlit.....

15. Jak často společně jako rodina večeříte?

- a) Každý den
- b) Jen o víkendu
- c) Je to nahodilé
- d) Vůbec spolu nevečeříme

16. Obědváte společně jako rodina o víkendu?

- a) Ano, oba víkendové dny
- b) Ano, ale jen jeden víkendový den
- c) Je to nahodilé, ale děje se to
- d) Ne

17. Jak často se Vaše děti stýkají se svými prarodiči?

- a) Pravidelně, několikrát do týdne
- b) Pravidelně, alespoň jednou týdně
- c) Pravidelně, alespoň jednou měsíčně
- d) Pravidelně o prázdninách
- e) Velmi nepravidelně
- f) Jiné (uveďte prosím).....

18. Jak nejčastěji trávíte jako rodina svůj volný čas o víkendu?

- a) Všichni dohromady – sportujeme, kulturní vyžití apod.

- b) *Všichni dohromady – domácí práce, běžné soužití (televize, hry)*
- c) *Všichni dohromady – návštěva přátel, rodiny*
- d) *Všichni dohromady – nákupy*
- e) *Každý zvlášť, každý máme své aktivity*
- f) *Je to tak napůl, dohromady i každý zvlášť*

19. Za co nejvíce jako rodina utrácíte?

- a) *Spotřební výdaje (energie, bydlení)*
- b) *Potraviny*
- c) *Sport*
- d) *Kultura*
- e) *Vzdělání*
- f) *Doprava*

20. Účastní se Vaše rodina společenského života ve Vašem okolí (festivally, hody, aktivity místních klubů a spolků, aktivity realizované školou, kterou navštěvují Vaše děti apod.)?

- a) *Ano, pravidelně*
- b) *Ano, ale ne moc často*
- c) *Spíše ne*
- d) *Určitě ne*

Uveďte prosím, o jaké události se jedná:

21. Jak hodnotíte nabídku týkající se společenského vyžití (včetně kultury, sportu apod.) ve Vašem městě či vesnici?

- a) *Jsem velmi spokojen/a*
- b) *Jsem spíše spokojen/a*
- c) *Jsem spíše nespokojen/a*
- d) *Jsem velmi nespokojen/a*

Zde můžete své tvrzení vysvětlit, přiblížit.....

.....

22. Jak často jezdíte společně jako rodina na dovolenou?

- a) *Vůbec*
- b) *Alespoň 1 ročně*
- c) *2krát ročně*
- d) *3krát ročně*
- e) *4krát ročně*
- f) *Více než 4krát ročně*